

ПРОФЕСІЙНЕ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти

Кафедра педагогіки та психології

Професійне мовлення вчителя

Короткий словник термінів

Ужгород-2018

Укладачі:

Ходанич Л.П., к.п. н., доц.,

Палько Т.В. к.психол. наук, доц. кафедри педагогіки та психології

Рецензенти :

Химинець В.В., д. фіз.-мат. н., проф. (Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти)

Кухта М.І., к.п.н., доц. (ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)

Педагогіка, за висловом А.Дістервега, залишається наукою відкритою, якій властиві постійні зміни. І ці зміни, зрозуміло, відбиваються перш за все у нових термінах.

Професійне мовлення вчителя – вагома якість його професійної культури та показник фахової досконалості, адже інформаційно-комунікаційна компетентність була і залишається однією з основних професійних компетентностей педагога.

У запропонованому електронному виданні подано та витлумачено основні фахові терміни, з якими стикається вчитель сьогодні і якими повинен володіти для виконання фахових завдань.

Короткий термінологічний словник укладено на основі публікацій останнього часу та адресований педагогам і вихователям дошкільної, початкової, основної та старшої школи, які вдосконалюють фаховий рівень, самостійно працюючи над культурою професійного мовлення.

Схвалено до друку та використання в навчально-виховному процесі науково-методичною радою Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти.

Протокол №1 від 19 лютого 2018 р.

А

Абстракція (лат. abstractio - відхилення) – розумова операція виокремлення певних ознак об'єкта і представлення їх в ізольованому від решти ознак вигляді.

Автодидактика (грец. autos - сам і грец. didakticos – повчальний) – самонавчання, яке дає відповідний до мети результат; стійка спрямованість особистості на приймання, засвоєння й використання інформації.

Автономія закладу – право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом.

Авторитарні здібності вчителя – здатність безпосереднього емоційно-вольового впливу на учнів і вміння на цій основі здобувати у них авторитет; залежать від особистісних якостей педагога – його вольових якостей, а вже потім від почуття відповідальності, від впевненості у своїй правоті тощо.

Авторитет батьківський (від лат. auctoritas – влада, сила) – відмітні особливості окремої людини чи групи, завдяки яким вони заслуговують на довіру і можуть мати позитивний вплив на погляди й поведінку інших людей; визнаний вплив батьків на переконання та поведінку дітей, що ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, слів та вчинків.

Агентства Європейського Союзу – децентралізовані або спеціалізовані незалежні установи ЄС, які створюють для забезпечення реалізації політик ЄС та надання допомоги в секторах щодо виконання технічних, наукових або адміністративних завдань.

Адаптація (від лат. adaptatio (adapto) – пристосовую) – здатність організму пристосовуватись до різних умов зовнішнього середовища.

Адикція – залежність особистості від якої-небудь шкідливої звички.

Академічна година - мінімальна облікова одиниця навчального часу, тривалість якої становить, як правило, 45 хвилин.

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання чи наукових досягнень.

Академічна мобільність - це інтеграційний процес у сфері освіти, що надає можливість студентам, аспірантам, викладачам брати участь у різноманітних

навчальних або навчально-дослідницьких програмах, що діють відповідно до документів про співпрацю між ВНЗ як у своїй, так і в інших країнах.

Академічна свобода - самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом;

Академічне навчання – це опанування навчального контенту, який визначено у Державному стандарті.

Академічні здібності вчителя – здатність до відповідної галузі знань (мови, математики, біології тощо), володіння знаннями як за програмою, так і поза нею, абсолютне володіння матеріалом, прагнення до дослідницької роботи.

Акмеологія – наука, яка виникла на перетині природничих суспільних, гуманітарних і технічних дисциплін і вивчає феноменологію, закономірності та механізми розвитку людини на етапі дорослості, особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку.

Акредитація (від фр. accreditation (accredo) – довіряю) – у сфері освіти – процедура визначення статусу вищого навчального закладу, підтвердження його спроможності здійснювати підготовку спеціалістів на рівні державних вимог з певного напрямку (спеціальності).

Акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми на предмет її відповідності стандарту освіти, а також спроможності закладу освіти забезпечити досягнення передбачених в програмі результатів.

Акселерація (від лат. acceleratio – прискорення) – прискорення фізичного розвитку дітей, зокрема зросту, ваги, більш раннє статеве дозрівання.

Акт – документ, який містить рішення щодо законів, указів, постанов і складається на підтвердження фактів, подій, вчинків, пов'язаних з діяльністю установ та окремих осіб. Як правило акти – документація постійно діючих експертних комісій, спеціально уповноважених осіб, представників перевіряючих органів.

Актив (від лат. activus – діяльний, дійовий) – група вихованців, членів конкретного колективу, які усвідомлюють вимоги керівника колективу, допомагають йому в організації життєдіяльності вихованців, виявляють певну ініціативу.

Активність (у навчанні) – характеристика особливостей пізнавальної діяльності особистості, що полягає в усвідомленому використанні нею інтенсивних методів, засобів, форм оволодіння знаннями, вироблення вмінь і навичок.

Актуалізація опорних знань – методичний прийом навчальної діяльності, що використовується на етапі підготовки учнів до свідомого засвоєння нового матеріалу і передбачає максимальну опору на активну розумову діяльність з метою первинного узагальнення відомих понять і нової інформації.

Алалія (грец.- без розмови) – відсутність або недостатній розвиток мовлення в дітей за нормального розвитку слуху та інтелекту.

Алгоритм у навчанні – чіткий опис прийомів мислення або послідовності розумових операцій, спрямованих на розв'язання однорідних завдань.

Альтруїзм (франц.altruisme - інший) – безкорисливе піклування особистості про благо інших і готовність жертвувати власними інтересами заради інтересів іншої людини.

Андрогогіка (від гр. androa – доросла людина і agogge – управління) – галузь педагогіки, що займається проблемами освіти, навчання та виховання дорослих.

Аномальні діти (від гр. anomalia (anomalos) – неправильний) – вихованці, які мають значні відхилення від норм фізичного або психологічного розвитку й потребують виховання та навчання у спеціальних навчально-виховних закладах.

Анотація – коротка характеристика змісту книги, статті, рукописного тексту тощо, у якій наводяться найважливіші питання роботи, викладається її зміст і дається оцінка; подається як правило на другій сторінці видання.

Антисоціальна поведінка – вчинки або дії, що найчастіше спрямовані на усвідомлюване порушення прийнятих у суспільстві правил поведінки і взаємодії між людьми.

Аргументація – певний спосіб розмірковування; у загальному значенні – це процес обґрунтування людиною певного положення (твердження, гіпотези, концепції) з метою переконання в його істинності, доцільності.

Архетип (грец. archetipos – першообраз) – зв'язки між уявленнями (враженнями, образами тощо), які переходять із покоління в покоління і актуалізуються в індивідуальному досвіді в особливих ситуаціях (екстремальні форми адаптації, творчість, сон).

Аскетизм (від гр. asketes – подвижник) – крайній рівень помірності, стриманості, відмова від життєвих матеріальних і духовних благ, добровільне перенесення фізичних мук, труднощів.

Аспірантура (від лат. aspirans – той, хто прагне до чогось) – форма підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів.

Атракція (лат. attractio – притягування, привернення, англ. attraction, interpersonal attraction) – виникнення при сприйманні індивіда індивідом взаємної привабливості, розуміння і прийняття один одного у взаємодії, коли не тільки узгоджуються дії, а й встановлюються позитивні взаємини.

Аудіовізуальні засоби навчання (від лат. audire – слухати і visualis – зоровий) – один із засобів освітніх технологій навчання з використанням розроблених аудіовізуальних навчальних матеріалів.

Аудіювання (від лат. audire – слухати) – розуміння сприйнятого на слух мовлення.

Аутоагресія (від лат. autos – сам, один і aggressio - напад) – складне психічне явище, неадекватна реакція особистості у формі емоційного вибуху, спрямованого проти самого себе.

Афазія (грец. aphasia – оніміння) – системне порушення мовлення, що виникає внаслідок центрального ушкодження мовленнєвого механізму, розлад управління мовленнєвим процесом (вимовою слів, утворенням словосполучень) та розуміння чужого мовлення за відсутності ушкодження мовленнєвого апарату та органа слуху.

Б

Базисна довіра до світу – уявлення дитини про надійність дорослих, емоційна близькість із ними.

Базова освіта – суспільно необхідний рівень загальноосвітньої підготовки, який передбачає всебічний розвиток і цілісно-етичну орієнтацію особистості, формування загальнокультурної основи її освіти, громадянського та професійного становлення.

Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні й спеціальні знання та вміння, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Бал (від фр. balle – м'яч, куля) – результат оцінювання навчальної діяльності учнів в умовно-формальному відображенні та числовому вимірі.

Батьківський комітет у школі – орган громадськості, який сприяє розв'язанню найважливіших питань навчання і виховання учнів, поліпшенню матеріальної бази школи; складається з батьків учнів, обраних відкритим

голосуванням на загальних батьківських зборах кожного класу; до його складу входить директор (завідувач) школи; голова батьківського комітету є членом педагогічної ради школи, представляє в ній інтереси батьків.

Безоплатна освіта - освіта, яка здобувається особою за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів згідно із законодавством.

Безперервна освіта – концепція, за якою освіта розглядається як процес, що охоплює все життя людини.

Безперервний професійний розвиток – це безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності.

Белл-ланкастерська форма організації навчання – форма, яка полягає в тому, що один учитель керує навчальною діяльністю великої групи учнів (200–250 осіб), залучаючи до цієї роботи старших учнів (моніторів); учитель спочатку навчає моніторів, а потім вони в малих групах навчають своїх товаришів ("взаємне навчання"); вчитель працює тільки з найкращими учнями.

Бенчмаркінг – визнаний та дозволений інструмент досягнення цілей та стратегій закладу, заснований на детальному вивченні конкурентного середовища та впровадження модифікованого досвіду закладів з метою безперервного вдосконалення своєї діяльності

Бесіда дидактична – метод навчання, який передбачає використання попереднього досвіду учнів з певної галузі знань і на основі цього залучення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже набутих.

Білінгви – люди, які послуговуються у спілкуванні двома мовами.

Білінгвізм (лат. *bi* ... – дво і *lingua* – мова) – двомовність; поперемінне користування двома мовами.

Бінарна модель – модель вищої освіти, яка передбачає співіснування традиційних університетів з вищими професійними школами.

Блогінг - це мистецтво публікації, просування та розвитку ідей (формується спільнота, і водночас людина позиціонує себе як експерт в обраній сфері).

Болонський процес – процес зближення і гармонізації систем освіти країн Європи з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Брейкери – молодіжна субкультура, що об'єднує молодь навколо виконання танців типу брейк (елементи акробатики та спортивного танцю); зовнішній атрибут – вузькі темні окуляри; займаються спортом, не палять.

Брендинг – це діяльність з формування і розвитку бренду. Як маркетингова технологія, брендинг передбачає використання сукупності знань про способи і засоби управління процесами формування та розвитку бренду, а також досягнення конкурентоспроможної переваги для закладу через диференціювання послуг, причому ознаки, що диференціюють бренд, є якраз ті, які забезпечують клієнтів вигодами.

Бригадно-лабораторна форма організації навчання – форма організації навчання, яка полягає в тому, що клас ділиться на бригади (по 5–9 осіб), на чолі яких стоять обрані бригадири; навчальні завдання дають на бригаду, яка має працювати над їх виконанням; успіхи навчальної праці визначають за якістю звіту бригадира.

Брошура (фр. brochure, brocher – зшивати) – неперіодичне або періодичне текстове книжкове видання об'ємом понад 4, але не більше 48 сторінок.

Будинок сімейного типу – форма організації життєдіяльності, виховання дитини-сироти, максимально наближена до родинного типу, коли прийомні батьки виховують дітей різного віку в своїй родині за законами родинного співжиття.

В

Валеологія – наука про збереження і зміцнення здоров'я.

Вербалізація (лат. verbalis - розмовляти) – перекодування результатів роботи мислення засобами конкретної етнічної звукової мови.

Взаємодія – взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь. Широкий загальний термін, що позначає таку сумісну дію кількох об'єктів або суб'єктів при якій результат дії одного з них впливає на інші, що змінює їхню поведінку.

Види освіти – загальна, політехнічна, професійна; формальна, неформальна, інформальна.

Види розвитку людини – біологічний (фізичний), психічний, соціальний.

Види спілкування – вербальне, мануальне (від лат. manualis – ручний), технічне, матеріальне, біоенергетичне.

Виклад проблемний – створення вчителем проблемної ситуації, допомога учням у виділенні та "прийнятті" проблемного завдання, використання

словесних методів для активізації розумової діяльності учнів, спрямованої на задоволення пізнавальних інтересів.

Викладання – організація вчителем пізнавальної діяльності учнів та управління нею, у результаті чого відбувається розвиток і виховання школярів.

Викладацька діяльність - діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору.

Вимога – метод педагогічного впливу на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності. Види вимог: вимога-прохання, вимога-довіра, вимога-схвалення, вимога-порада, вимога-натяк, умовна вимога, вимога в ігровому оформленні, вимога-осуд, вимога-недовіра, вимога-погроза.

Випередження – дія за значенням випередити, досягати кращих результатів у чому-небудь, чогось більшого порівняно з ким-, чим-небудь.

Витяг з протоколу – документ, який являє собою частину протоколу, потрібну для вирішення окремого питання; його складають та надсилають(або передають) окремим особам чи підприємствам на їхню вимогу.

Виховання – цілеспрямований та організований процес формування особистості.

Виховання авторитарне – освітньо-виховна концепція, що передбачає беззастережне підкорення волі вихователя.

Виховання всебічне – виховання, яке передбачає формування в особистості певних якостей відповідно до вимог розумового, морального, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Виховання гармонійне – виховання, яке передбачає, щоб якості складових виховання (розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного) доповнювали одна одну, взаємно збагачувалися.

Виховання громадянське – процес формування громадянськості як інтегративної якості особистості, формування свідомого громадянина, патріота,

спрямованого на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Виховання екологічне (від гр. oikos – дім, середовище і logos – учення) – набуття людиною знань у царині екології та формування в неї моральної відповідальності за збереження природного довкілля і розумного співіснування з ним.

Виховання економічне – виховання, що передбачає вирішення таких завдань: формування економічного мислення, оволодіння економічними знаннями, вміннями та навичками економічних взаємин.

Виховання естетичне – розвиток у людини почуттів прекрасного, формування умінь і навичок творити красу в навколишній дійсності, уміти відрізнити красиве від потворного, жити за законами духовної краси.

Виховання моральне – виховання, що передбачає оволодіння нормами й правилами моральної поведінки, формування почуттів і переконань, умінь та навичок.

Виховання національне – історично зумовлена і створена етносом система виховних ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв, спрямованих на доцільну організацію діяльності членів суспільства, в процесі якої відбувається процес оволодіння морально-духовними цінностями народу, забезпечується єднання і спадкоємність поколінь, соборність народу.

Виховання правове – формування у громадян високої правової культури, що передбачає свідоме ставлення особистості до своїх прав і обов'язків, поваги до законів та правил людського співжиття, готовності дотримуватися і сумлінно виконувати визначені вимоги, які виражають волю й інтереси народу.

Виховання статеве – оволодіння підростаючим поколінням етикою й культурою у сфері взаємин статей, формування у нього потреб керуватися нормами моральності в стосунках між особами протилежної статі.

Виховання фізичне – виховання, що ставить за мету створення оптимальних умов для забезпечення достатнього фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, оволодіння знаннями про особливості організму людини, фізіологічні процеси, які відбуваються в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання й розвиток його потенцій.

Виховна взаємодія – процес спрямованого впливу педагога на вихованця, ровесника на ровесника, дорослого на дитину; їхній взаємозв'язок, взаємозумовленість, взаємний обмін.

Виховна мета уроку – мета, яку реалізують шляхом добору навчального матеріалу (текстів, ілюстрацій, малюнків, ситуацій тощо), в якому відображені загальнолюдські моральні цінності і який спрямований на формування

національної свідомості, розуміння законів суспільства, моральних норм, демократичних, гуманістичних та естетичних засад тощо.

Виховні ситуації – створення таких зовнішніх обставин, які дозволяють опосередковано впливати на свідомість, почуття, вчинки людини.

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Відкрита освіта – система навчання, доступна людині, без аналізу її початкового рівня знань.

Відповідальність – усвідомлення особистістю власної повинності, власних обов'язків і розумне їх виконання.

Відставання – невиконання учнями вимог або однієї з них, наявне на одному з проміжних етапів навчального процесу.

Візитна картка, візитівка – картка для вручення під час знайомств і візитів, що містить основні реквізити, необхідні для ділових контактів: прізвище, ім'я та по батькові, посада, контактний номер телефону тощо.

Візуалізація (лат. visualis – зоровий) – процес перекодування словесного або символічного матеріалу в просторово-зорові уявлення і образи та оперування ними; використання наочності (таблиць, малюнків, муляжів, ілюстрацій, предметів) під час навчання.

Військова освіта – засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією; здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою перед вищою та вищою освітою.

Вікова педагогіка – наука про закономірності навчання та виховання дітей різних вікових груп.

Вікові кризи – періоди різких, стрибкоподібних змін, пов'язаних з появою нових психологічних якостей, рис, які змінюють людину; нормативні процеси особистісного розвитку. Вирізняють кризу одного року, кризу трьох років, кризу шести років, підліткову кризу, кризу тридцятилітніх, кризу «спустілого гнізда» (старості) тощо.

Вікові новоутворення – основні інтелектуально-особистісні здобутки, властиві певному віку.

Вірусний маркетинг – це процес створення й розміщення медіа вірусу – цікавого та привабливого контенту (подібно вірусам, такі технології використовують будь-яку сприятливу можливість для збільшення кількості переданих повідомлень). Передбачає створення зацікавленості представників цільової аудиторії у передачі маркетингового повідомлення іншим особам.

Внутрішньопредметні зв'язки – зв'язки між різними темами, розділами однієї дисципліни, що забезпечують системність засвоєння знань, формування умінь і навичок.

Воля – властивість психіки, регуляція і організація людиною своєї поведінки, діяльності, спрямована на подолання труднощів при досягненні мети.

Вправа – повторне виконання дії з метою її засвоєння; виконується у процесі вивчення різних предметів.

Вчинок – одиничний акт поведінки, діяльності.

Г

Газети педагогічні – друковані видання з короткою періодичністю виходу, які відображають теорію і практику освіти: «Педагогічна газета», «Освіта», «Освіта України».

Ген (від гр. *genos* – рід, походження, спадковий) – елементарна одиниця спадковості, носій задатків.

Гендерне виховання (англ. *gender* - рід)– засвоєння дитиною знань про соціальні особливості статей.

Геніальність (лат. *genialis* – властивий генієві, плідний) – найвищий рівень прояву творчих здібностей, містить суспільну оцінку досягнень особистості.

Гігієна навчально-виховної роботи – система науково обґрунтованих правил організації навчально-виховного процесу з урахуванням необхідних санітарних вимог.

Гідність – усвідомлення особистістю самої себе у сукупності духовно-моральних характеристик, що викликають повагу оточення.

Гідність національна – етична категорія, що характеризує особистість з погляду розширення поняття духовних цінностей за межі свого "Я" і поєднання особистісних переживань, відчуттів із загальнонаціональними цінностями.

Гіперкомунікативність – намагання особистості стати центром спілкування; неадекватне усвідомлення позиції співрозмовників, ігнорування їхніх точок зору.

Глобалізація (англ. globalization) – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні – перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі. Основними наслідками глобалізації є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства. В результаті глобалізації світ стає більш зв'язаним і залежним від усіх його суб'єктів. Відбувається збільшення як кількості спільних для груп держав проблем, так і кількості та типів інтегрованих суб'єктів.

Глобальна мета – мета, яку поставило суспільство, вона трансформується, відповідним чином змінюється і становить мету педагогічної системи, яка відображає вимоги суспільства до підростаючого покоління, до своїх членів, прогнозує діяльність для запобігання її корекції в ході виконання.

Гностичні здібності педагога – здібності, що проявляються у швидкому та творчому оволодінні методами навчання учнів, винахідливості щодо способів навчання; забезпечують накопичення інформації вчителю про учнів та про самого себе.

Гнучкість знань – якісний критерій набутих знань, який передбачає вміння по-різному перегруповувати їх, переносити в нову ситуацію.

«**Готи**» (англ. *Goths* - варварський, грубий; самоназва - «**Діти Ночі**») – молодіжна субкультура, що зародилася наприкінці 70-х рр. ХХ ст. у Норвегії та Великій Британії на основі панк-руху; для її представників характерний інтерес до готичної музики; носять чорний одяг, використовують темну помаду, чорний лак для нігтів, прагнуть мати вигляд людини з потойбіччя.

Гра – вид діяльності, який полягає у відтворенні дітьми дій дорослих і відносин між ними, спрямований на пізнання навколишньої діяльності.

Громадське самоврядування в закладі освіти – право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі, захисту своїх прав та інтересів, організації довілля та оздоровлення, брати участь у громадському контролі та в управлінні закладом у межах повноважень, визначених законодавчо.

Громадянська освіта - це навчання принципам та видам залученості громадян в суспільних та політичних процесах; може бути як формальною (затверджені на державному рівні класи з політичного/суспільного виховання), так і неформальною (тренінги, курси, патріотичні програми для молоді).

Громадянське виховання – формування громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає можливість людині відчувати себе морально, соціальне, політичне та юридичне дієздатною та захищеною.

Групова форма навчання – форма навчальної діяльності на занятті, що характеризується розбиттям учнів на групи за певною логікою організації навчання; спілкування вчителя з групою дітей, які взаємодіють як між собою, так і з учителем.

Гуманізація виховання – створення оптимальних умов для інтелектуального й соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, добротності.

Гуманізація педагогічного процесу – концепція, основу якої становить ідея побудови педагогічної системи на позиціях гуманізму з метою створення найсприятливіших умов для повноцінного розвитку; посилення спрямованості освіти на формування особистості, активне засвоєння учнями моральних норм.

Гуманізм (від лат. *humanus* – людський, людяний) – система поглядів, що визначає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і вияв всіх здібностей; прогресивний напрям духовної культури, що звеличує людину як найбільшу цінність у світі, утверджує право людини на земне щастя, захист прав на свободу, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей.

Гуманітаризація (від лат. *humanitas* – людство, людяність) – тенденція розвитку освіти в сучасному світі, що відображає зростання ролі і значення людських відносин, взаємного сприйняття учасників навчального процесу для успішної освіти загалом; визначення предметів гуманітарного циклу серед інших дисциплін як найбільш значущих для формування особистості.

Гурток – форма позаурочного добровільного навчання учнів, спрямована на задоволення їх пізнавальних інтересів; керівництво гуртками здійснюють учителі або професійні фахівці, науковці, мистецькі діячі; гуртки працюють за авторськими планами, які затверджуються педрадою закладу.

Д

Дальтон-план – форма організації навчання, що передбачала таку технологію: зміст навчального матеріалу з кожної дисципліни розділявся на частини (блоки), кожен учень у вигляді плану отримував індивідуальне завдання, самостійно працював над його виконанням, звітував про роботу, набираючи певну кількість балів, а потім отримував наступне завдання. При цьому учителю відводилась роль організатора, консультанта. Учні із класу в

клас переводили не після закінчення навчального року, а залежно від рівня оволодіння програмовим матеріалом (3–4 рази на рік).

Девіантна адаптація – способи адаптації особистості, які забезпечують задоволення її потреб неприйнятним для групи (некомформістська девіантна адаптація нерідко призводить до конфліктів з групою, інноваційна (творча) девіантна адаптація супроводжується створенням нових способів вирішення проблемних ситуацій).

Девіантна поведінка – (від лат. *deviatio* – відхилення) – відхилення від встановлених норм моралі та права.

Дедукція (від лат. *deductio* – виведення) – перехід від загальних понять про предмет певного виду до окремого, часткового знання; У спосіб міркування, за якого частковий висновок робиться лише логічним шляхом від загальних положень.

Деєтизація (від лат. *de...* - рух униз і *ehtos* – звичай, правило) – процеси девальвації духовно-моральних цінностей вчителя, порушення норм педагогічної етики, що уможлиблює виникнення на практиці помилок професійної діяльності, які мають етичну природу.

Демократизація виховання – принципи організації виховної системи, які передбачають децентралізацію, автономізацію навчально-виховних закладів, забезпечення співпраці вихователів і вихованців, урахування думки колективу й кожної особистості, визначення людини як вищої природної і соціальної цінності, формування вільної творчої особистості.

Демократизація навчального процесу – впровадження у педагогічну систему принципів демократії, надання свободи творчості педагогу й більших можливостей вихованцям.

Демонстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх натуральному вигляді, динаміці.

Державний стандарт освіти – сукупність єдиних норм і вимог до рівня освітньої підготовки у певних навчально-виховних закладах.

Дефектологія (лат. *Defectus* – вада і грец. *logos* – слово, вчення) - наука, що досліджує різноманітні аспекти навчання і виховання дітей із проблемами фізичного та психічного розвитку.

Дефініція (від лат. *definitio* – визначення) – коротке логічно вмотивоване визначення, яке розкриває суттєві відмінності або ознаки того чи того поняття.

Децентралізація освіти – один із виявів децентралізації влади в Україні, в основі якого посилення незалежності освітніх закладів та територіальних округів

від центральних органів управління; автономія вищих навчальних закладів в організації навчального процесу; розширення інформаційно-комунікаційного простору в регіоні тощо.

Дивергентне мислення – тип пошуково-проблемного стилю мислення, який характеризується швидкістю, гнучкістю та оригінальністю, визначає здатність виходити за межі однієї категорії та бачити в об'єктах варіативність їхніх функцій.

Дигітальний (від лат. - пальці) – дослівно: той, що робиться пальцями; у різних текстах – електронний, модерний, сучасний, віртуальний.

Дидактика (від гр. didaktikos – навчаю) – галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання.

Дидактична гра – система впливів через штучно організовану ситуацію, спрямована на формування у дитини потреби у знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок.

Дидактичні здібності вчителя – здатність доступно передавати учням навчальний матеріал, розкриваючи його як проблему, ясно і зрозуміло навчати, викликаючи інтерес до предмета, спонукати учнів до самостійного мислення.

Дикція (лат. dictio - вимова) – чітка манера вимовляння слів, складів і звуків, один з важливих елементів культури мовлення.

Дисертація (від лат. dissertatio – дослідження) – наукова робота, виконана з метою її публічного захисту для здобуття наукового ступеня.

Дискурс (франц. промова, виступ) – багаторівневе утворення вербального і невербального характеру, побудоване за певними правилами; система висловлювань з певної проблеми.

Дискусія (від лат. discussio – розгляд, дослідження) – метод навчання, спрямований на інтенсифікацію та ефективність навчального процесу за рахунок активної діяльності учнів (студентів) у пошуках наукової істини.

Диспут – прийом (щодо методу переконування) формування переконань і свідомої поведінки шляхом суперечки, дискусії у процесі вербального спілкування з членами первинного колективу чи іншої групи.

Дистанційне навчання – одержування освітніх послуг без відвідування навчального закладу; цілеспрямований процес діалогової взаємодії суб'єктів освітнього процесу незалежно від їх розміщення в просторі й часі, що передає комунікацію за допомогою спеціальних технічних засобів (комп'ютерні мережі, компакт-диски, відеоконференції тощо).

Дисципліна (від лат. *disciplina* – учення, виховання, розпорядок) – певний порядок поведінки людей, що забезпечує узгодженість дій у суспільних відносинах, обов'язкове засвоєння й виконання особистістю встановлених правил.

Дитиноцентризм - максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів.

Дитинство – життєвий відрізок між народженням і підлітковим віком, який починається з настанням статевого дозрівання; це не тільки природний процес, а й соціальний і культурний здобуток.

Дитяча література - література, творена безпосередньо дітьми або для дітей; сукупність творів художнього і нехудожнього характеру, призначених для читання дітьми різних вікових категорій і створених з урахуванням специфіки дитячого сприйняття.

Дитяча психологія – галузь психології, яка вивчає факти і закономірності психічного розвитку дитини на різних вікових етапах, а також закономірності переходу від одного вікового етапу до іншого.

Дитяча творчість – сфера діяльності дитини, яка сприяє її інтелектуальному й емоційному розвитку; види дитячої творчості: технічна, художня.

Диференціація навчання – підбір змісту, методів і форм навчання залежно від особливостей дитини чи групи дітей.

Діагностика психолого-педагогічна (від гр. *diagnostikos* – здатний розпізнавати) – галузь психології та педагогіки, яка розробляє методи виявлення індивідуальних особливостей і перспектив розвитку та виховання особистості.

Діти-індиго – дитина, наділена незвичайними психологічними характеристиками і особливими моделями поведінки, з яскравою інтуїцією, гостро виявленим почуттям гідності та високим рівнем творчості; випереджають своїх однолітків у навчанні та вихованні, демонструють високий рівень самостійності та незалежності, однак бувають дуже вразливі; названі «індиго» через синій колір аури (Н.Е.Теп).

Діти з інтелектуальною ініціативою (Д.Б.Богоявленська)– здебільшого дошкільники та школярі початкової ланки з яскраво вираженим бажанням виявити своє ставлення до всього, що відбувається на уроці та в довір'ї; уникають підказок, прагнуть працювати самостійно, дослідницьки.

Діяльнісний підхід - спрямування навчально-виховного процесу на оволодіння різними видами діяльності, у процесі якої учні здобувають знання, набувають діяльнісного досвіду, формують навички взаємодії зі світом, суспільством, іншими людьми.

Діяльність – активність суб'єкта, спрямована на взаємодію з навколишнім середовищем з метою задоволення власних потреб.

Догматизм (від гр. *dogma* – учення, яке приймається за незаперечну істину) – спосіб засвоєння й застосування знань, при якому те чи інше вчення або положення сприймається як закінчена, вічна істина, правило, що застосовується без урахування конкретних умов життя.

Домашня навчальна робота – форма організації самостійного індивідуального навчання в позаурочний час (безпосередньо вдома, в групах подовженого дня та ін.); види – робота з текстом підручника, виконання вправ та розв'язування завдань, виконання письмових і графічних робіт (твір, переказ, креслення, малюнок тощо), самостійна практична робота на основі спостережень(за рослинами, рельєфом, кліматом тощо), читання статей, науково-популярних журналів, заучування напам'ять, проведення дослідів.

Доповідна записка – документ на ім'я керівника установи, в якому повідомляється про певний факт, подію, подається звіт про виконання службових доручень або зобов'язань з виведеними висновками й пропозиціями.

Доповідь – одна з найпоширеніших форм публічних виступів, що порушує нові проблеми, які потребують вирішення; має характер злободенності і побудована за типом роздуму: вступ з окресленням проблеми, основна частина- доведення (розгортання), висновки; важливий елемент системи зв'язків із громадськістю; розрізняють політичні, звітні, ділові, наукові доповіді.

Доручення – документ, яким організація чи окрема особа надає іншій особі право на певну діяльність або отримання матеріальних цінностей від її імені.

Дослідні роботи – пошукові завдання, проекти, що передбачають індивідуалізацію навчання, розширення обсягу знань учнів, уміння вибудувувати структуру дослідження від гіпотези до висновків; використовують на факультативних, гурткових заняттях з метою підготовки учнів до виконання навчальних завдань на найвищому рівні пізнавальної активності та самостійності.

Доцент (від лат. *docens* – той, який навчає) – вчене звання викладача вищого навчального закладу.

Дошкільна педагогіка – наука про закономірності виховання і навчання дітей від народження до вступу до школи.

Духовна безпечність – психічний стан, який характеризується безтурботністю, пасивністю, недбалим ставленням до діяльності, відсутністю старанності.

Духовна напруженість – психічний стан, проявами якого є ретельність, уважність, дбайливість людини у її духовно-моральній діяльності.

Духовний світ особистості – повна структура поглядів людини на світ, які, як правило, властиві соціальному класу чи прошарку, в який вона входить; соціальні норми, рамки і цінності, які надалі стають призмою, крізь яку людина дивиться на світ і оцінює його; індивідуальна система цінностей, а також особистий досвід людини, її світогляд як стрижень її духовного світу.

Духовність – система усвідомлених і осмислених найвищих нематеріальних цінностей; пов'язаність людини у своїх найвищих прагненнях з моральністю суспільства і з Богом, несумісна з жорстокістю, егоїзмом, орієнтацією на непомірні матеріальні вигоди.

Духовно-моральне виховання - планомірний, цілеспрямований вплив на морально-емоційний розвиток людини через організацію умов, у яких формуються її духовна, емоційна, світоглядна сфери та поведінка відповідно до загальнолюдських та національних морально-етичних цінностей; зміст морального виховання включає принципи, норми, правила моралі та прогресивні традиції, які становлять частину духовного життя народу.

Е

Евристична бесіда - метод (прийом) навчання, коли в процесі взаємодії вчитель і учні ставлять запитання з виучуваної теми, обмінюються думками, завдяки чому самостійно роблять висновки й узагальнення.

Егоцентризм (лат. ego – я) – фіксованість особи на власних потребах та суб'єктивних станах, її неспроможність через це об'єктивно сприймати дійсність.

Екзальтація (лат. exaltus - дуже високий) – стан збудження, надмірної радості як реакція на сильний емоціогенний подразник (збіг щасливих обставин). Нерідко такий стан є негативним і потребує відповідного лікування.

Екзистенціальний натиск – оволодіння мовою і неусвідомлюване засвоєння норм соціальної поведінки в процесі взаємодії зі значимими людьми.

Екскурсія (від лат. прогулянка) – колективне відвідування музеїв, виставок, підприємств, природного довкілля з пізнавальною метою; одна із позаурочних форм організації навчання.

Експериментальні школи – навчально-виховні заклади, призначені для обґрунтування, розроблення, перевірки нових педагогічних ідей, вивчення практичного досвіду педагогів.

Експліцитна наочність – здібність до навчання, заснована на цілеспрямованих свідомих зусиллях з боку того, хто навчається.

Екстернальність (лат. *exter* - зовнішній) – загальна поведінкова тенденція покладатися на зовнішні обставини або інших людей в різних життєвих ситуаціях.

Екстернат (від лат. *externus* – зовнішній, сторонній) – форма навчання, що ґрунтується на самостійному оволодінні навчальними дисциплінами відповідно до професійної освітньої програми за обраною спеціальністю.

Електронний підручник (посібник) - електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.

Елітарний (від фр. *elite* – краще, відбірне (лат. *eligo* – вибираю) – навчальний заклад, який відрізняється своїм впливом, привілейованим станом і престижем, високим рівнем освіти.

Емоції (лат. *emoteo* – хвилюю, збуджую)– психічні стани людини, в яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання (задоволення, радість, страх).

Емоційні комплекси – комбінації декількох фундаментальних емоцій, які за певних умов можуть проявлятися одночасно або послідовно і які, взаємодіючи, впливають на індивіда та його поведінку.

Емпатія (від римського «*patho*» - глибоке, сильне, чутливе почуття (відчуття), близьке до страждання ; грец. *empathia* – співпереживання) - стан емоційного резонансу на переживання іншої людини; позараціональне пізнання людиною внутрішнього світу інших людей (вчування); здатність співпереживати.

«**Erasmus**» - європейська міжнародна програма (з 1987 р.) з обміну студентів, викладачів та науковців країн - членів ЄС, а також Ісландії, Ліхтенштейну, Македонії, Норвегії, Туреччини, які хочуть навчатися за кордоном, вивчати культуру іншої країни тощо; програма співпраці між університетами різних країн; з 1995 р. – складова міжнародної програми «Сократ».

Есе (фр. *essai* - спроба) – літературний твір, який поєднує в собі довільний виклад поглядів на проблему та науковий і документальний матеріал.

Естетика (від гр. *aistesis* – відчуття, почуття) – наука про прекрасне та його роль у житті людини, про загальні закони художнього пізнання дійсності, розвитку мистецтва.

Естетична культура особистості – сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, розвиток здібностей до естетичного сприймання явищ

дійсності, творів мистецтва, потребу вносити прекрасне в оточуючий людину світ, оберігати красу природи.

Естетична освіта – процес засвоєння мистецьких знань, умінь і навичок.

Естетичний ідеал – суб'єктивне уявлення про мистецький взірець, який є вираженням естетичних смаків і критерієм оцінки мистецьких явищ.

Естетичний смак – здатність людини до індивідуального відбору естетичних цінностей, їх відчуття, пізнання і судження про них на основі інтуїтивних або вироблених уявлень про художню природу мистецтва та естетизацію дійсності.

Естетичні судження – висловлення особистості, що передають її ставлення до певного об'єкта чи явища з позиції суб'єктивного розуміння краси.

Етика (від гр. *ethica* – звичка, норів) – наука, яка вивчає мораль як форму суспільної свідомості, її сутність, історичний розвиток.

Етико-педагогічні помилки – неправильний вибір способів педагогічного впливу на особистість (учинки, дії), причиною якого є порушення вчителем норм професійної етики.

Етичний ідеал учителя – високоморальний взірець, спрямований на вдосконалення моральної дійсності, власну творчу активність, що визначає спосіб і характер його педагогічної діяльності.

Етичні дилеми (грец. *di* – двічі і *lemma* - посилення) – ситуації, у яких кожний вибір має етичні застереження.

Етнізація виховання (від гр. *ethos* – народ) – насичення виховання національним змістом, що спрямований на формування національної свідомості й національної гідності особистості; формування рис національної ментальності; виховання у молоді почуттів соціальної відповідальності за збереження, примноження і життєдіяльність етнічної культури.

Етнопедагогіка (грец. *ethnos* – народ, *paidagogike* – наука про виховання і навчання людини) – наука про досвід народу у вихованні підростаючих поколінь, відображений у морально-етичних ідеалах, поглядах на мету і засоби формування людини, у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання дітей.

Ефективне управління класом (*classroom management*) – це процес планування, організації та координування освітнього процесу з метою ефективного навчання та виховання школярів.

Ефективність навчання (від лат. *ефект* - результат, користь) – ступінь реалізації навчальної мети; щоб його визначити, зіставляють мету і результат.

Ефект іррадіації – поширення виховного впливу, який спрямовують не так на конкретного вихованця, як на присутніх при цьому ровесників.

Є

Європаспорт – створений за ініціативою Ради Європи двомовний документ, що затверджує періоди навчання за межами рідної країни та мобілізує освіту по всій Європі, містить інформацію про зміст та якість здобутих кваліфікацій та дані про міжнародний досвід, навички, необхідні знання.

Європейська інтеграція – процес політичної, юридичної, економічної (а випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому в деяких випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав й частково розташованих в Європі. На даний момент європейська інтеграція досягається в основному за рахунок розширення Європейського Союзу та Ради Європи.

Ж

Журнали педагогічні – періодичні видання з питань освіти, навчання й виховання: «Дошкільне виховання», «Український садочок», «Рідна школа», «Початкова школа», «Українська мова й література в школі», «Шлях освіти», «Дивослово», «Вища освіта України», «Педагогіка і психологія», «Історія в школах України», «Біологія і хімія в школі» «Фізика та астрономія в школі», «Географія та основи економіки в школі» тощо.

З

Завдання виховання – забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості.

Загальна освіта – такий вид освіти, який передбачає оволодіння знаннями з основ наук і підготовку до отримання професійної освіти.

Задатки – генетично детерміновані анатомо-фізіологічні особливості мозку та нервової системи, які є індивідуально-природною передумовою процесу розвитку й формування особистості.

Заздрість – емоційна реакція на переваги іншої особи, які стосуються її матеріальних цінностей, особистісн их якостей, здібностей, статусу.

Заїкання – порушення темпоритмічної організації усного мовлення.

Заклад дошкільної освіти (дитсадок) – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту.

Заклад освіти – юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність.

Заклади виховні – навчально-виховні установи, які забезпечують освіту й виховання підростаючого покоління.

Заклади позашкільні – дитячі виховні установи, діяльність яких спрямована на забезпечення потреб людини у задоволенні інтересів та схильностей, здобуття школярами додаткових знань, умінь і навичок, розвиток інтелектуальних потенцій, сприяння майбутньому професійному вибору особистості. До цієї групи закладів належать палаци і будинки дитячої та юнацької творчості, станції юних техніків, натуралістів, спортивні, художні, музичні школи, дитячі бібліотеки, театри, кінотеатри, дитячі залізниці тощо.

Закономірності виховного процесу – чинники, які відображують необхідне, суттєве, стійке, повторюване, загальне для певної галузі відношення між явищами об'єктивної дійсності.

Закономірності навчання – чинники, які виражають найбільш необхідне, суттєве, істотне, загальне для організації навчання.

Заохочення – метод виховання, що передбачає педагогічний вплив на особистість і виражає позитивну оцінку вихователем поведінки вихованця з метою закріплення позитивних якостей та стимулювання до активної діяльності.

Засновник закладу освіти - орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника;

Засоби виховання – надбання матеріальної та духовної культури (художня і наукова література, музика, театр, радіо, телебачення, витвори мистецтва, навколишня природа та ін.), форми і види виховної роботи (збори, бесіди, конференції, ігри тощо), які використовують у процесі дії того чи того методу.

Засоби навчання - джерела отримання знань та формування умінь; у вузькому значенні - навчальні та наочні посібники, демонстраційні пристрої, технічні засоби тощо; у широкому - сукупність методів, форм, змісту, а також спеціальних засобів навчання.

Засоби наочності – усі види спеціально створених з навчальною метою зображень предметів і явищ, що відтворюють їх у натуральному або умовно-схематичному вигляді.

Затримка психічного розвитку – явище, коли діти без порушень окремих аналізаторів (зору, слуху, мовлення, моторики), без розумової відсталості, не в змозі оволодіти шкільною програмою; характеризується незрілістю в поведінці, швидкою втомлюваністю; піддається корекції аж до нівелювання.

Захисні механізми - несвідомо зумовлені процеси, спрямовані на зниження тривоги; заміщувальна форма вирішення внутрішніх особистісних конфліктів.

Заява – документ, який містить прохання особи (особиста заява) або установи (службова заява) щодо здійснення своїх прав або захисту інтересів.

Збагачене навчання – форма роботи з обдарованими дітьми, яку застосовують у класах, де навчаються діти з різними здібностями; в основі – збагачена якісно програма, яка передбачає індивідуальний підхід, самостійний вибір учнем навчального матеріалу та методів навчання.

Звичка – спосіб поведінки, здійснення якого у певній ситуації набуває для індивіда характеру внутрішніх потреб; автоматизована дія, виконання якої стало потребою.

Звіт – документ, що містить інформацію про виконання якоїсь роботи за певний період; розрізняють *статистичні (цифрові)* й *текстові* звіти.

Зворотний зв'язок – реакція на почуте, прочитане або побачене; інформація, яку відсилає реципієнт, демонструючи ступінь розуміння, довіри до повідомлення, погодження з повідомленням тощо.

Згуртованість – найважливіша соціологічна характеристика колективу, що означає єдність поведінки і взаємодії його членів, заснована поєднанні спільних інтересів, цінностей, норм, дій тощо.

Здібності – індивідуально-психологічні особливості особистості, які є умовою успішного виконання певної продуктивної діяльності; не зводяться до знань, умінь та навичок, але забезпечують швидкість та легкість їх здобування та засвоєння.

Здібності спеціальні – властивості окремих психічних функціональних систем, що детермінують продуктивність окремих видів діяльності (математичні, музичні, лінгвістичні тощо).

Здобувачі освіти - вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти;

Здоровий спосіб життя – життєдіяльність людини з урахуванням особливостей і можливостей свого організму, забезпечення соціально-економічних і біологічних умов для його розвитку та збереження.

Зміст освіти – чітко окреслена система знань, умінь та навичок, якими людина оволодіває у певному навчальному закладі.

Знання – ідеальне вираження в знаковій формі об'єктивних властивостей і зв'язків світу природного і людського; результат відображення навколишньої дійсності.

Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО, раніше також Зовнішнє тестування, ЗТ) – іспити для вступу до ВНЗ в Україні; комплекс організаційних процедур (передусім – тестування), спрямований на визначення рівня навчальних досягнень випускників середніх навчальних закладів при їхньому вступі до вищих навчальних закладів.

Зона найближчого розвитку – різниця між тим, що дитина може виконати сама, і тим, що виконує за допомогою інших.

Зухвалість – спосіб поведінки, що характеризується грубістю, зневажливістю, пихатістю вихованця.

I

Ідеал (від гр. idea – уявлення, ідея) – поняття моральної свідомості і категорія етики, що містить у собі вищі моральні вимоги, можлива реалізація яких особисто дала б змогу їй набути досконалості; образ найбільш цінного і величного в людині.

Ідентифікація (лат.- ототожнення) – процес неусвідомлюваного ототожнення себе з іншою людиною, групою, зразком.

Ідентичність (лат.- однаковий, тотожний) – усвідомлення людиною власної належності до певної соціокультурної групи, яке дає їй змогу визначити власне місце у соціокультурному просторі та орієнтуватися у навколишньому світі.

Ілюстрація (від лат. illustratio – освітлюю, пояснюю) – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (світлина, малюнки, схеми тощо).

Імідж (від англ. image – образ, зображення) – знакові характеристики особи чи явища, що на основі ретельно відібраних даних створюють образ-символ, який уже очікується масовою свідомістю і здатний ефективно впливати на неї; враження, яке справляє людина на оточуючих, стиль її поведінки, зовнішності, її манери.

Імплицитна навчуваність (лат.implicito – тісно зв'язую) – здатність навчатися без цілеспрямованих свідомих зусиль того, хто навчається.

Імпресинг (лат.impression - вираження) – явище, пов'язане з винятковою роллю деяких вражень, які з особливою яскравістю відображаються в пам'яті

особистості і служать поштовхом до подальшої – іноді раптової – перебудови її ментального досвіду.

Імпринтинг (від лат.: запам'ятовування, відбиток) – фіксування людиною на рецепторному і підсвідомому рівнях особливостей життєво важливих об'єктів, які на неї впливають.

Імпровізація (від лат. improvisus – непередбачений, раптовий) – діяльність особистості, учителя-вихователя, що здійснюється у процесі педагогічного спілкування без попередньої підготовки, осмислення.

Імпульсивність (лат. impulses – удар, поштовх) – поведінкова зміна, що характеризує схильність людини діяти відразу після виникнення спонукання; прагнення діяти за першою спонукою.

Інваріант (лат. invariants – незмінний) – залежності між змінними, які є стійкими і не залежними від змін, що відбуваються в самих змінних.

Інволюція інтелектуальних процесів – зниження рівня інтелектуальної діяльності.

Індивідуалізація навчання – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних можливостей учнів для створення оптимальних умов у реалізації потенційних можливостей кожного учня.

Індивідуальна освітня траєкторія - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.

Індивідуальна програма розвитку - документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для

розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальне навчальне заняття – заняття з одним учнем чи студентом з метою підвищення рівня його знань та розкриття потенційних творчих здібностей.

Індивідуальний навчальний план - документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності – цілісна система операцій, що забезпечує ефективну взаємодію вчителя з вихованцем, визначається цілями, завданнями професійної діяльності, властивостями різних рівнів індивідуальності педагога (ритмом діяльності, особливостями спілкування тощо).

Індивідуальність (від лат. *individuum* – неподільне) – особистість, яка відрізняється сукупністю рис, якостей, своєрідністю психіки, поведінки та діяльності, що підкреслюють її самотність, неповторність; неповторне, унікальне поєднання рис і особливостей людини, що зумовлює її несхожість із іншими.

Індукція (від лат. *inductio* – виведення) – спосіб міркування, при якому висновок отримується на основі аналізу окремих фактів; метод дослідження, навчання, пов'язаний із рухом думки від одиничного до загального.

Інклюзивне навчання - система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне освітнє середовище - сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Інновативність (від лат. *innovatio* – оновлення, зміна) – емоційно-оцінне ставлення педагога до нововведень, відмінність у сприйнятливості суб'єктів до інновацій, нових ідей, досвіду.

Інноваційна культура – стан високого сприйняття людьми нових ідей, їхня готовність і здатність до підтримки й реалізації нововведень, у результаті чого

конструктивне ставлення до нових ідей, нововведень стає однією з найбільш значущих суспільних цінностей.

Інноваційна освітня діяльність – одна з форм інвестиційної діяльності, що забезпечує розробку, розповсюдження, застосування інновації у системі освіти з метою її вдосконалення або оновлення і характеризується процесами: виявлення інноваційної ініціативи, створення, апробації, розповсюдження, освоєння, збереження та експертизи освітньої інновації.

Інноваційний процес – послідовність творчих актів, які в сукупності приводять до появи соціально значущого нововведення.

Інноваційно-креативне пізнання – процес вивчення новаторами і інноваторами сутності новацій й шляхів їхнього інноваційного впровадження до практики, що передбачає наявність або формування здібностей до: розробки філософії й методології інноваційної діяльності для конкретного нововведення; пошук нових ідей на альтернативній основі і варіативній сфері їхнього застосування; організація і розширення векторів науково-технічної інформації, соціально-економічних та інших ідей; збереження нових інноваційних ідей та оформлення патентів, прав інтелектуальної власності їхніх творців; проведення наукової та громадської експертизи інновацій, їхньої відповідності духовним, культурним, національним і загальнолюдським цінностям, з метою отримання позитивного ефекту і виключення негативних наслідків для суспільства та його членів, оцінка очікуваних прогресивних змін в суспільстві та економіці – радикальних і поміркованих, якісних і кількісних, глобальних і локальних, системних і приватних.

Інновації – актуально значущі й системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти й позитивно впливають на її розвиток.

Інновації в освіті – процес створення, упровадження і поширення в освітній практиці нових ідей, способів, педагогічних та управлінських технологій, в результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно нового стану; цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть або до модифікації цілей навчання, або до модифікацій каналів навчання, що використовуються.

Інновація в навчанні – уведення нового в мету, зміст, методи і прийоми навчання, організацію професійно-педагогічної діяльності; зміни в стилі мислення.

Інновація педагогічна – зміни в змісті й технологіях навчання і виховання, нововведення в професійно-педагогічну діяльність для підвищення її ефективності.

Інсайт (англ. - осяяння, проникнення в сутність) – раптове розуміння сутності проблемної ситуації, що виражається у можливості побачити зв'язки між її елементами у новому ракурсі.

Інституційна акредитація – оцінювання якості освітньої діяльності закладу вищої освіти, що проводиться за його ініціативою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти у співпраці з експертами різних рівнів.

Інструктаж (від лат. instructio – настанова) – метод навчання, який передбачає розкриття норм поведінки, особливостей використання методів і навчальних засобів, дотримання техніки безпеки напередодні залучення до процесу виконання навчальних операцій; короткі, лаконічні, чіткі вказівки (рекомендації) щодо виконання дії.

Інструкція – правовий акт, що видається органом державного управління (або затверджується його керівником) для встановлення правил, які регулюють організаційні, науково-технічні, технологічні, фінансові та інші спеціальні сторони діяльності установ, урядових осіб і громадян; до документів цього виду належать правила, рекомендації, методичні рекомендації тощо.

Інсценування – драматургічна переробка і театралізоване розігрування літературного твору.

Інтегрований урок – урок, на якому вивчають складні питання, що є предметом розгляду різних навчальних дисциплін, наприклад мови й літератури, мови й історії, літератури та образотворчого мистецтва й музики.

Інтегровані маркетингові комунікації – це взаємодія всіх форм комплексу комунікацій, при якому кожна із форм повинна бути інтегрована з іншими інструментами маркетингу і підкріплена ними для досягнення максимальної ефективності.

Інтелект (лат. – розуміння, пізнання) – загальна здібність до пізнання і вирішення проблем, що визначає успішність будь-якої діяльності й лежить в основі інших здібностей; система всіх пізнавальних здібностей людини: відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви; здібність до вирішення проблем без проб і помилок.

Інтелектуальна обдарованість – стан індивідуальних психологічних ресурсів (передусім розумових), який забезпечує можливість творчої інтелектуальної діяльності, тобто діяльності, пов'язаної з продукуванням нових ідей, використанням нестандартних підходів до розв'язання проблем, чутливістю до ключових способів пошуку рішень, відкритістю інноваціям тощо.

Інтелектуальний поріг – рівень загального інтелекту, необхідний для оволодіння діяльністю і досягнення необхідної продуктивності.

Інтенсифікація навчального процесу (від фр. intensification (intensio) – напруження) – активізація розумових можливостей особистості для досягнення бажаних результатів.

Інтерактивне навчання (лат. inter - між і aktio - дія) – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учасник навчального процесу відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність; навчання, яке відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу; взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами навчального процесу, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють здійснювати.

Інтереси – це усвідомленні потреби, джерело діяльності, об'єктивна необхідність виконання певних функцій для задоволення потреб.

Інтеріоризація (лат. interior – внутрішній) – процес включення соціальних норм і цінностей до внутрішнього світу людини, заміна зовнішніх санкцій самоконтролем; виявляється у зміні поведінки людини під впливом змін у структурі особистості.

Інтернальність (лат. interior – внутрішній) – загальна поведінкова тенденція покладатися на себе і свої сили в різних життєвих ситуаціях; протилежне до «екстернальність».

Інтернаціоналізм (від лат. inter – між і natio – народ) – моральне поняття, яким позначають поважне ставлення до інших народів, їхньої історії, культури, мови, прагнення до взаємодопомоги.

Інтернет-адикція (лат. залежність) – залежність особи від інтернет-сайтів; розлад, що здійснює згубний вплив на побутову, навчальну, соціальну, робочу, сімейну, фінансову чи психологічну сфери діяльності; нездатність контролювати час свого перебування у віртуальній реальності.

Інтуїція (лат. intuitio – уява, споглядання) – здатність людини в деяких випадках несвідомо, чуттям уловлювати істину, передбачати, вгадувати щонебудь, спираючись на попередній досвід, знання.

Інфантилізм (від лат. infantilis – дитячий) – затримка в розвитку організму, що виявляється в збереженні у дорослої людини фізичних і психічних рис, властивих дитячому віку.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час

повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Інформатизація – тенденція розвитку освіти, пов'язана з розширенням застосування інформаційних мереж і технологій в освітній практиці.

Інформаційно-бібліотечний центр закладу – новий вид бібліотеки з розширеними функціями, з використанням новітніх комп'ютерних технологій, мета якого – забезпечення інформаційних потреб учнів і педагогічних працівників, виховання інформаційної культури, впровадження сучасних носіїв інформації, мультимедійних технологій і розширення освітнього простору.

К

Катарсис (грец.katharsis – очищення) – естетичне переживання, що полягає у звільненні від негативних пристрастей, психологічної напруги; емоційна розрядка під впливом мистецтва.

Категорії (від гр. kategoria – ствердження, основна й загальна ознака) – загальні поняття, що відображують найбільш суттєві властивості та відношення предметів, явищ об'єктивного світу; розряд, група предметів, явищ, які об'єднані спільністю певних ознак. Основними **категоріями педагогіки** є: формування особистості, виховання, освіта, навчання.

Кафедра (від гр. kathedra – сидіння, стілець): 1) місце для викладача, промовця; 2) у вищих навчальних закладах – основний навчально-науковий підрозділ, що здійснює навчальну, методичну і науково-дослідну роботу з однієї або кількох споріднених дисциплін.

Кваліфікація - визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання).

«**Кенгуру**» - Міжнародний математичний конкурс для учнівської молоді, що проводиться в Україні з 2012 року під егідою ЮНЕСКО в Львівському фізико-математичному ліцеї при Львівському національному університеті ім. І.Франка; мета – популяризація математики, підтримка талановитих школярів, активізація творчої діяльності вчителів.

Класи вирівнювання – класи, укомплектовані на базі однієї чи кількох початкових шкіл мікрорайону з дітей, які на час вступу до школи виявились непідготовленими до систематичного навчання у звичайних умовах, а також із невстигаючих із основних предметів учнів першого-другого класу.

Класифікація методів – класифікація, що передбачає групування методів навчання залежно від джерел інформації, логіки мислення, рівня самостійності в процесі пізнання.

Класична педагогіка – педагогіка, яка орієнтувалася на засади античної культури, дотримувалася формально-граматичних принципів, зосереджувалася на вивченні латинської та грецької мов, згодом – природничих предметів.

Класно-урочна система навчання – масове навчання, обумовлене потребою в освічених людях у зв'язку з прогресивним соціально-економічним розвитком країн; зародилася у ХУІ ст. в братських школах.

Клонування (від гр. klon – паросток, пагін) – метод вирощування біологічних організмів з однієї клітини із застосуванням клітинної культури.

Ключові компетентності (англ. key competences) - компетентності, які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування.

Когнітивна гнучкість (англ. cognitive flexibility) - психологічний феномен, що визначає здатність людини адаптуватись до змін, успішно вирішувати нові проблеми.

Когнітивна ригідність визначається труднощами в переключенні на будь-що нове, нездатність змінювати спосіб реагування в нових умовах, супротив змінам, тугорухомість мислення, жорсткість когнітивних схем, стереотипія.

Когнітивний розвиток (англ. Cognitive development, нім. Kognitive Entwicklung) – розвиток всіх видів розумових процесів, таких як сприйняття, пам'ять, формування понять, рішення завдань, уява та логіка.

Когнітивний стиль – це організація психічної індивідуальної діяльності особистості в певній сфері її прояву (когнітивної, емоційної, операційної).

Коефіцієнт інтелектуальності (IQ) – співвідношення розумового віку (РВ) з хронологічним (ХВ), яке визначається за формулою $РВ/ХВ \times 100\%$ і позначається символом IQ.

Колектив (лат. collectivus - збірний) – соціально значуща група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють у досягненні означеної мети та мають органи самоврядування.

Колективізм (лат. collectivus - збірний) - моральний принцип, який проголошує пріоритет інтересів і мети колективу як соціальної спільноти людей, об'єднаних суспільно значущими цілями.

Колоквіум – одна з форм навчальних занять, що має на меті виявити й поліпшити знання студента з конкретної теми.

Комп'ютерний фанатизм (лат.fanaticus – несамовитий, шалений) – хвороблива прихильність людини до комп'ютера, нездатність обійтися без нього у найпростіших ситуаціях.

Компаративізм - порівняльний, порівняльно-історичний методи, які застосовуються при вивченні споріднених предметів і явищ (наприклад, мов – у літературознавчій теорії і практиці).

Компетентнісний підхід - спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна і предметна. У вищій освіті та професійній підготовці виділяють загальні та професійні компетенції.

Компетентність - динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Компіляція (лат. compilatio – крадіжка) – неоригінальна, несамостійна літературна чи наукова праця, побудована на привласненні й використанні чужого надбання.

Компонент навчального плану (шкільний) – перелік навчальних дисциплін, які можуть бути включені до робочого навчального плану за рішенням ради школи (гімназії, ліцею).

Комунікативна компетентність учителя – сукупність сформованих професійних знань, комунікативних та організаторських здібностей, здатності до самоконтролю, імпліцитної культури вербальної та невербальної взаємодії.

Комунікативні здібності вчителя – здібності до спілкування з дітьми, вміння знайти правильний підхід до учнів, встановити з ними доцільні, з педагогічної точки зору, взаємовідносини; наявність педагогічного такту.

Консиліум педагогічний (від лат. consilium – нарада, засідання) – нарада учителів-вихователів та психологів для з'ясування причин різних систематичних відхилень у поведінці вихованця й визначення науково обґрунтованих заходів його перевиховання.

Конспект (від лат. conspectus – огляд) – коротке письмове викладення змісту книги, статті, усного виступу.

Конспект уроку – документ індивідуальної педагогічної діяльності, вияв творчості, своєрідний сценарій з визначеною метою (дидактичною, формуючою, розвивальною), вибором наочності, ходом заняття.

Конструктивні здібності педагога – здібності, що проявляються у створенні творчої робочої атмосфери співробітництва, вмінні побудувати урок, який найбільше відповідає поставленій меті розвитку та саморозвитку учня.

Контракт – правовий документ, що засвідчує певну домовленість між підприємством, організацією чи установою й працівником про умови спільної виробничої й творчої діяльності.

Контекст – текстуальне оточення, яке розкриває сутність, зумовлює комунікаційне значення.

Контроль – спостереження за процесом засвоєння знань, умінь і навичок; види контролю: попередній, поточний, періодичний, тематичний, підсумковий, відстрочений.

Контрольна робота – форма звітності перед учителем; вид письмової (зрідка – усної) роботи в школі, завдання якої побудовані на основі пройденого матеріалу і не перевищують за обсягом і складністю вправ, які учні виконували протягом опрацювання теми.

Конформність (від лат. conformis – подібний) – тенденція змінювати свою поведінку під впливом інших людей, пристосовувати її до їхніх вимог.

Концентроване навчання – технологія навчання, яка передбачає зосередження значного обсягу навчального матеріалу навколо одного тематичного центру.

Концепт - інноваційна ідея, що містить в собі творчий сенс; продукт, що демонструє цю ідею, називають концепт-продукт, тобто модель, що випускається виробником в єдиному екземплярі, призначена для демонстрації громадськості; у філософії і лінгвістиці – сенс поняття, смислове значення імені (знаку); художній концепт – втілена у стійких повторюваних образах і наділена культурно значущим змістом смислова структура, що відображає сутнісні ознаки дійсності та особливості її сприйняття людиною певного місця і часу, і є основою художньої картини світу автора.

Концепції виховання (від лат. conceptio – сукупність, система) – система поглядів на ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння, тлумачення педагогічних явищ; основна ідея теорії змісту й організації виховання людини.

Коректність – (лат. correctus – виправлення) - уміння тримати себе в руках за будь-яких обставин, навіть конфліктних; уміння зберігати власну гідність і гідність партнерів по спілкуванню.

Краєзнавство - збір, накопичення і популяризація відомостей про певну територію з різних точок зору: географії, геології, метеорології, рослинного і тваринного світу, населення, господарства, історії, культури тощо; шкільний

предмет, що знайомить учнів з культурними, історичними, географічними, природними особливостями рідного краю.

Креативна компетентність – система інтелектуальних, емоційних, моральних, вольових та інших знань, умінь, навичок, особистісних якостей, досвіду особистості, необхідних для інноваційної діяльності і професійного самовдосконалення. Ця багатофакторна система якостей дозволяє на принципово новому рівні генерувати безліч оригінальних, нестандартних і корисних ідей, адаптувати їх до вирішення нових освітніх завдань.

Креативна мотивація – процес здійснення спонтанної стимуляції або спеціальної активізації індивідуальної і колективної, науково-технічної та соціально-економічної творчості, що є головним джерелом новацій як предмета інноваційної діяльності.

Креативне мислення – вміння створювати, проектувати нові зв'язки, властивості, відносини шляхом актуалізації, розкриття потенційних можливостей, ресурсів живої системи. Це конструювання ідей у процесі самоорганізації мислення.

Креативність (з англ. *creation* – створення) – передбачає вміння створювати, проектувати нові зв'язки, властивості, відносини ідей в процесі мислення, шляхом актуалізації, розкриття потенційних можливостей, ресурсів живої системи. сутність якостей психіки, що забезпечують продуктивні перетворення в діяльності особи, а також засоби до створення якісно нового, шляхом руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку проходження

Кредит ECTS – умовна одиниця виміру трудомісткості певної частини програми вищої освіти.

Кредит за національною шкалою - обсяг навчального часу (аудиторного і самостійного), відведеного на вивчення предмета протягом одного семестру в обсязі 54 години.

Кредитна система – систематичний спосіб описання освітньої програми з доданням кредитів до її компонентів. Опис кредитів у системах вищої освіти може базуватися на різних параметрах – обсяг роботи, результати навчання, контактні години.

Криза (грец. *krisis* – рішення, переломний момент) – нормативний, нестабільний процес, який виникає під час переходу людини від одного вікового періоду до іншого, пов'язаний з якісними перетвореннями в особистісних стосунках, діяльності, свідомості і виявляється у цілісних психічних і особистісних змінах.

Криза ідентичності – особливий момент розвитку, коли однаково динамічно посилюється вразливість і розвивається потенціал особистості.

Криза мотиваційна – послаблення чи зміна основних мотивів діяльності особистості.

Криза уявлень – дезорієнтація особистості в суспільстві з невизначеними цінностями під час зміни суспільних орієнтирів.

Критичне мислення - це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень на основі аналізу, співставлень та порівнянь, умовиводів, об'єктивної оцінки. Головним чином йому притаманні такі властивості, як усвідомленість та самовдосконалення, широта осягнення істини.

Культура (від лат. *kultura* – виховання, освіта, розвиток) – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства протягом його історії.

Культура гідності – життя особистості за вищими духовними пріоритетами, які виступають підґрунтям її самоцінності.

«Культура добросусідства» – інтегрований курс громадянського та полікультурного виховання, спрямований на відвернення міжнаціональних конфліктів, протидію розвитку негативних етнічних стереотипів і зниження агресивності в суспільстві; для етнічної просвіти дітей і дорослих, формування толерантних взаємовідносин між представниками різних етнічних і конфесійних груп; передбачає формування в учнів високого рівня толерантності та пріоритетності загальнолюдських цінностей, вивчає спільне й відмінне у традиціях і культурах різних народів. На Закарпатті впроваджується в дошкільних закладах та в початковій школі з 2014 року.

Культура мовлення – дотримання сталих мовних норм усної і писемної літературної мови, а також свідоме, невимушене, цілеспрямоване, майстерне вживання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування.

Куратор (від лат. *curator*, від *curare* – піклуватися, турбуватися): 1) попечитель, опікун; 2) особа, якій доручено загальний нагляд за якоюсь роботою; 3) людина, яка здійснює нагляд за навчально-виховним процесом у студентській групі.

Л

Лабораторні роботи – один із видів навчальної діяльності, що полягає у вивченні в школі природних явищ за допомогою спеціального обладнання.

«Левеня» – Всеукраїнський учнівський конкурс з фізики, який проводиться Львівським фізико-математичним ліцеєм при Львівському національному університеті ім. І.Франка; учасники – учні 7-11 класів.

Лекція (від лат. *lectio* – читання) – це метод навчання, що передбачає використання попереднього досвіду учнів з певної галузі знань і на основі цього залучення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже набутих.

Лідер (від англ. *leader* – той, який веде, керує) – член колективу, який у важливих ситуаціях здатний здійснювати помітний вплив на поведінку інших членів колективу, виявляти ініціативу в діях, брати на себе відповідальність за діяльність колективу, вести його за собою.

«Лінгва» («Lingua») – міжнародна освітня програма з 1989 р., спрямована на розвиток вивчення іноземних мов; передбачає підготовку та вдосконалення вчителів іноземних мов.

Література рідного краю – складник літературної освіти, що охоплює твори письменників, пов'язаних із регіоном, у якому розташований навчальний заклад.

Ліцензія – спеціальний дозвіл, отриманий від державних органів на різні види діяльності, в тому числі освітню.

Ліцензування (від лат. *licentia* – право, дозвіл) – процедура визначення спроможності навчального закладу певного типу проводити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Логіка навчального процесу – оптимально ефективний шлях руху пізнавальної діяльності людини від початкового рівня знань, умінь, навичок і розвитку до потрібного рівня знань, умінь, навичок і розвитку. Вона охоплює низку компонентів: усвідомлення і розуміння навчальних завдань; самостійну діяльність, спрямовану на оволодіння знаннями; визначення законів і правил; формування умінь і навичок; застосування знань на практиці; аналіз та оцінювання навчальної діяльності учнів.

Логічна пам'ять – пам'ять, яка ґрунтується на розумінні, осмисленні матеріалу.

Логопедія (від гр. *logos* – слово і *paideia* – виховання, навчання) – наука, яка вивчає порушення мовлення і займається корекцією мовленнєвих дефектів.

Людина – біологічна істота типу *homo sapiens* (людина мисляча), яка характеризується фізіолого-біологічними ознаками: прямою ходою, розвиненими черепною коробкою, передніми кінцівками та ін.

М

Магістр (від лат. *magister* – учитель) – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра

здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад; академічний ступінь, що присвоюється у вищих навчальних закладах.

Магістратура (від лат. magistratus – сановник, начальник) – керівний орган у вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку магістрів.

Майстерність педагогічна – досконале творче виконання учителем-вихователем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості вихованця, забезпечення високого рівня інтелектуального й морально-духовного розвитку.

Мангеймська система навчання – виникла у Західній Європі наприкінці ХІХ ст.; система, що враховує диференційований підхід та селекцію учнів; при зберіганні класно-урочної системи навчання учні в залежності від здібностей, рівня інтелектуального розвитку та ступеня підготовки розподіляються по різних групах – класах для найбільш здібних дітей, основних класах для дітей із середніми здібностями, класах для малоздібних і допоміжних класах для розумово відсталих дітей.

Маніпуляція – це вид соціально-психологічного впливу, за якого майстерність маніпулятора використовується для прихованого впровадження у психіку адресата цілей, бажань, намірів, ставлень чи установок, що не збігаються з тими, які наразі адресат має.

Маргінальна особистість, маргінал (лат. marginis - край, межа) – особистість на межі культур; особистість між поколіннями, соціальними групами, класами, ідеологічними системами тощо.

Маркетинг освітніх послуг – це дослідження, планування, здійснення та контроль ретельно сформованих програм, з метою здійснення добровільного обміну цінностями з цільовими ринками для досягнення цілей навчальних закладів.

Маркетингова діяльність закладу освіти – діяльність, спрямована на вивчення запитів (пропозицій) споживачів та їх формування у майбутньому на основі надання й отримання освітніх послуг з метою розвитку особистості споживача й піднесення освіти як соціальної цінності.

Маркетингові Інтернет-технології – це комплекс соціальних та управлінських процесів, які спрямовані на якнайповніше задоволення потреб споживачів у мережі Інтернет при формуванні пропозиції та системи обміну товарів і послуг за допомогою інформаційних комунікаційних технологій.

Менталітет (від нім. *Mentalitet*, від лат. *mentis* – напрям думок, душевний склад, душа, розум, мислення) – світосприймання, світовідчуття, бачення себе у світі, особливості прояву національного характеру, своєрідність вдачі, ставлення до навколишнього світу.

Ментальні карти (англ. *mind map*) – метод структуризації інформації за допомогою графічних записів у вигляді діаграми із використанням семіотичних елементів.

Мета виховання – ідеальне передбачення кінцевих результатів виховання.

Метапізнання (лат. *metacognition*) – сукупність знань людини про основні особливості пізнавальної сфери та способи її контролю; здатність людини керувати власним пізнанням та контролювати його. Термін введено Дж.Флейвелом у 1976 р.

Метод демонстрування – показ рухомих засобів наочності, приладів, дослідів, технічних установок тощо.

Метод ілюстрування – оснащення ілюстраціями статичної 9нерухомої0 наочності, плакатів, малюнків, картин, схем, карт тощо.

Методи виховання (від гр. *methodos* – спосіб, шлях) – способи впливу вихователя на свідомість, волю і поведінку вихованця з метою формування в нього стійких переконань і певних норм поведінки.

Методи дослідження – способи, прийоми та процедури емпіричного і теоретичного пізнання явищ та процесів педагогічної дійсності.

Методи навчання – упорядковані способи діяльності вчителя й учнів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань.

Методика – складова педагогіки, яка вивчає і визначає правила і методи викладання навчального предмета.

Метод прикладу – метод впливу на свідомість, почуття, поведінку особистості через наслідування; своєрідна наочність у виховній роботі.

Мимовільна пам'ять – запам'ятовування і відтворення матеріалу, яке здійснюється без контролю з боку свідомості і без докладання зусиль.

Мимовільна увага – вид уваги, який виникає незалежно від свідомого наміру людини і полягає в невимушеному її зосередженні на певному реальному або ідеальному об'єкті.

Мимовільна уява – цілеспрямоване відтворення і перетворення отриманих раніше вражень.

Мислення – процес опосередкованого і узагальненого пізнання людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях.

Мистецька освіта – спеціалізований вид освіти, який має особливі умови реалізації, взаємозалежність рівнів і наступність її здобуття в процесі підготовки професійних митців; особливим засобом навчання виступають художні твори з музики, образотворчого мистецтва, театру та кіно тощо.

Міжнародний захист прав дітей – система взаємоузгоджуваних дій державних і неурядових міжнародних організацій, спрямованих на забезпечення прав дитини з метою формування гармонійно розвиненої особистості, сприяння їх закріпленню у національних законодавствах.

Мовленнєвий етикет – мікросистема національно-специфічних стереотипних стійких формул спілкування, прийнятих суспільством для встановлення контакту співрозмовників, дотримання або припинення спілкування.

Мовлення – процес спілкування, опосередкований мовою, словом, жестами, мімікою.

Мовна особистість – індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності. Поняття «індивідуальний стиль спілкування» передбачає мовну особистість.

Модуль – задокументована завершена частина освітньо-професійної програми, навчального матеріалу, що реалізується відповідними формами навчального процесу, обов'язково передбачає наявність етапів контролю знань та вмінь учнів.

Модульні нововведення – комплекс часткових взаємозв'язаних нововведень стосовно певної групи предметів, вікової групи дітей тощо.

Мозковий штурм – інтерактивний метод навчання, який полягає у розв'язанні конкретної проблеми через вільне висловлювання учасниками ідей та пропозицій щодо розв'язку.

Молодіжна субкультура – система цінностей, установок, моделей поведінки, життєвого стилю певної соціальної групи (молоді), яка є цілісним утворенням у межах домінуючої культури.

Моніторинг (від англ. monitoring, від лат. monitor – той, хто наглядає, спостерігає) – в освіті: спостереження за навчальним і виховним процесами з метою виявлення їх відповідності бажаному результату чи попереднім припущенням.

Монографія (грец. *μονο* – один, *grapho*– пишу) – наукова праця у вигляді книги, яка містить повне чи поглиблене дослідження однієї проблеми або теми і належить одному або кільком авторам.

Мораль (від лат. *moralis* – моральний, від *moris* – звичай) – одна з форм суспільної свідомості; система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей.

Моральна культура – найголовніший компонент духовного життя людини, який характеризує її досягнення в оволодінні основами моралі як сукупності принципів, вимог, норм, правил, які регулюють поведінку в усіх сферах життя.

Моральне виховання – цілеспрямована взаємодія дорослого і дитини з метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки.

Моральний вибір учителя – акт професійної діяльності, який полягає у виявленні суверенності, самовизначенні педагога щодо цінностей і норм фахової етики вибору способів їх реалізації в окремих педагогічних ситуаціях, поведінці.

Моральні норми – суспільно вироблені правила поведінки, якими керуються люди у своєму житті і вчинках; система вимог, які визначають обов'язки людини щодо оточення.

Мотивація – це процес спонукання себе та інших до діяльності для досягнення особистих цілей і цілей організації. Більш конкретно – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають її поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації.

Мотиви – усвідомлені причини діяльності, спонукання людини до чогось.

Мотиви навчання (від фр. *motif*, від лат. *moveo* – рухаю) – внутрішні психічні сили (рушії), які стимулюють пізнавальну діяльність людини. Види мотивів: соціальні, спонукальні, пізнавальні, професійно-ціннісні, меркантильні.

Мультикультуралізм - явище суспільного життя, яке полягає в співіснуванні у рамках одного суспільства багатьох культур. Також цим словом називають філософський світогляд і філософську теорію, які стверджують, що наявність у суспільстві багатьох культур – це природний стан суспільного життя і до нього треба ставитись відповідно. З точки зору мультикультуралізму крайністю і відхиленням від норми є намагання утвердити у суспільному житті одну єдину «загальноприйнятую» культуру, що часто буває у суспільствах тоталітарного типу.

Мультимедійна презентація – цифрове представлення навчального матеріалу, в якому зміст подається в інтерактивній мультимедіа-формі у вигляді слайдів, що об'єднані темою і дизайном.

Мультимедійні засоби навчання – дидактичні засоби, що поєднують кілька різних засобів передачі інформації за допомогою комп'ютера, компонентами яких є текст, графіка, анімація, звуковий супровід, відео тощо.

Н

Навички – автоматизовані, звичні, безпомилково виконувані дії (доведені до автоматизму уміння); застосування знань на практиці, що здійснюється на рівні автоматизованих дій через багаторазові повторення.

Навіювання (сугестія) – різні засоби вербального та невербального емоційного впливу на людину (передусім на почуття, а через них – на розум і волю особистості) з метою введення її до певного стану або спонукання до певних дій.

Навчальна програма – документ, затверджений Міністерством освіти і науки України, в якому подається характеристика змісту навчального матеріалу із зазначенням розділів, тем, орієнтовної кількості годин на їх вивчення; пропонує вивчення навчального матеріалу за лінійним або концентричним принципом.

Навчальний план – затверджений Міністерством освіти і науки України документ, у якому визначається для кожного типу загальноосвітніх навчально-виховних закладів перелік навчальних предметів, порядок їх вивчення за роками, кількість тижневих годин на їх вивчення, структура навчального року; *державний компонент навчального плану* визначає перелік навчальних дисциплін, які є обов'язковими для вивчення в усіх школах, *шкільний компонент навчального плану* має рекомендаційний характер і передбачає перелік дисциплін, які можуть бути введені до робочого навчального плану за рішенням ради школи.

Навчальний посібник – навчальне видання, що частково або повністю замінює або доповнює підручник та офіційно затверджене як такий вид видання.

Навчальний предмет – дидактично обґрунтована система знань, умінь та навичок, відібраних з відповідної вузької галузі науки чи мистецтва для вивчення у навчальному закладі.

Навчальні заклади – заклади, єдиним і головним призначенням яких є надання послуг освіти.

Навчально-методичний посібник – навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни, яке, окрім викладу навчального матеріалу, містить методичні вказівки і рекомендації щодо викладання дисципліни або організації самостійної роботи, розвитку і виховання особистості; має чітку

структуру: вступ, основну (методичну) частину, висновки та список використаної літератури.

Навчально-наочний посібник – навчальне видання, що містить ілюстративно-наочний матеріал, який сприяє вивченню і викладанню дисципліни.

Навчання – процес взаємодії вчителя та учня, в результаті якого учень засвоює знання, набуває вмінь та навичок, а також вчиться їх застосовувати.

Навчання модульне (від лат. *modulus* – міра) – організація навчального процесу, яка скерована на засвоєння цілісного блоку адаптованої інформації та забезпечує оптимальні умови соціально-особистісного зростання учасників педагогічного процесу.

Навчання проблемне – навчання, яке відрізняється тим, що учитель створює певну пізнавальну ситуацію, допомагає учням виділити проблемне завдання, зрозуміти її і "прийняти"; організовує учнів на самостійне оволодіння новим обсягом знань, необхідним для вирішення завдань; пропонує широкий спектр використання набутих знань на практиці.

Наглядова рада закладу освіти – рада, створена за рішенням засновника відповідно до законодавства,; сприяє вирішенню перспективних завдань розвитку конкретного закладу освіти, залученню фінансових ресурсів для забезпечення його діяльності з основних напрямів розвитку і здійсненню контролю за їх використанням тощо.

Накладна – обліковий документ, який дає право на отримання, відправлення вантажів чи матеріальних цінностей.

Наочність – принцип дидактики, відповідно до якого навчання ґрунтується на конкретних образах, що безпосередньо сприймаються учнями; засіб навчання за принципами візуалізації та схематизації, наприклад таблиці, схеми-моделі, картини, малюнки, графіки тощо.

Наочно-дійове мислення – мислення, яке здійснюється за допомогою зовнішніх орієнтувальних дій.

Наочно-образне мислення – мислення, яке здійснюється на основі уявлень, без використання практичних дій.

Наративне виховання – це спосіб взаємодії вчителя з учнями, що передбачає гармонійне поєднання й використання в навчально-виховному процесі вербальних методів інтерактивного засвоєння знань і застосування інформаційних джерел (автобіографічних, біографічних, педагогічних наративів та ін.), що специфічно поєднує теоретичні та практичні підходи, репродуктивну й дослідницьку діяльність на основі вивчення, інтерпретації та трансформації досвіду

Наративний (у перекладі з англійської – «розповідний») передбачає розповідь історій про людей та їхні проблеми; наратив – оповідання, що описує певні фактичні події, викладені в авторському стилі інтерпретатора.

Народна дидактика – складова частина етнопедагогіки, яка об'єднує педагогічні знання і досвід народу в навчанні дітей; досвід народу в розумовому вихованні, формуванні основ світогляду підрастаючого покоління.

Народознавство – вивчення культури, побуту, звичаїв народу.

Наслідування – відтворення дій, ідеалів, рис характеру, творчої манери інших осіб, слідування якомусь зразку, прикладу. У даному випадку – один з шляхів довільного і частіше мимовільного засвоєння людиною соціального досвіду.

Наукова робота – письмовий виклад власних результатів наукового дослідження, який ґрунтується на критичному огляді бібліографічних джерел; курсова, магістерська (дипломна) роботи студента, дисертаційне дослідження, монографія тощо.

Науковий світогляд – цілісна система понять, поглядів, почуттів, переконань, які визначають ставлення людини до дійсності і самої себе.

Научуність - загальна пізнавальна здібність, що виявляється в швидкості і легкості набування нових знань і навичок, у якості засвоєння навчального матеріалу і виконання навчальної діяльності.

Національна ідея – тип суспільної свідомості та суспільна сила, спрямована на забезпечення розвитку в інтересах нації та її державності.

Національна рамка кваліфікацій – затверджений Кабміном України системний і структурований за компетентностями опис її рівнів; призначена для використання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, закладами освіти, роботодавцями з метою розроблення, ідентифікації, планування і розвитку кваліфікацій; враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників..

Національна школа – у радянські часи школа суто з мовою навчання національної меншини; сьогодні – загальноосвітній навчальний заклад з повним або частковим використанням національного компонента, спрямованого на збереження і розвиток національної мови та культури як національної меншини, так і державної нації.

Національне виховання – створена упродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв та ін., покликаних формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, передавати їй соціальний досвід, надбання попередніх поколінь.

Національний дитячий садок – дошкільний дитячий заклад, який забезпечує трансляцію культури народу, сприяє етнізації особистості, засвоєнню духовних надбань нації.

Національно-патріотичне виховання – комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Неврастенія – нервова слабкість, що є похідною від нервового стресу і часто виступає як закономірний наслідок, що виникає при спілкуванні, бар'єри якого наклалися на помилки і прорахунки.

Невроз – короточасне напруження, що виникає у нервовій системі людини; функціональний розлад психіки на основі міжособистісних конфліктів, стурбованості, неблагополуччя у житті в цілому, невирішених проблем, негараздів тощо.

Немовля – дитина віком від народження до 12 місяців.

Неперервна освіта – набуття особою знань, умінь і навичок упродовж життя для інтелектуального, культурного і духовного розвитку особистості.

Нестандартний урок – урок, що має довільну структуру, не відповідає стандартним типам, якому притаманні оригінальність, незвичність, підвищена емоційність (урок-суд, урок-диспут, урок-екскурсія, урок-подорож тощо).

Неформальна освіта – освіта, яка здобувається як правило за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Неформальне спілкування – це різноманітні особистісні контакти, які відбуваються за межами офіційних відносин.

Неформальний молодіжний рух – система молодіжних субкультур і широкої неорганізованої молодіжної активності в їх взаємозв'язку між собою та суспільством.

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України у наш час. Головна мета – створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті.

Нове освітнє середовище – це сучасний простір, сукупність умов, засобів і технологій для комфортного навчання учнів, учителів і батьків.

О

Обдарована дитина – дитина, яка вирізняється яскравими, очевидними, інколи визначними досягненнями або має внутрішні задатки для таких досягнень у певному виді діяльності.

Обдарованість – високий рівень загальних і спеціальних здібностей, які є передумовою творчих досягнень.

Олігофренопедагогіка (від гр. oligos – малий і phren – розум і педагогіка) – галузь педагогічної науки, яка займається вихованням і навчанням розумово відсталих людей.

Онтогенез – процес розвитку людини від народження до смерті.

Опорний заклад освіти – це заклад загальної середньої освіти, що має зручне розташування для підвезення дітей з інших населених пунктів, забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу та спроможний забезпечувати на належному рівні здобуття профільної освіти.

Опосередковані засоби впливу на дитину – стимулююче навчальне спілкування, використання вчителем засобів заохочення допитливості, самостійності думки, нагромадження цілеспрямованих спостережень, підтримка розумових зусиль дитини, розвиток її асоціативного мислення.

Оптимізація процесу навчання (від лат. optimus – найкращий, найзручніший) – процес створення найбільш сприятливих умов (добір методів, засобів навчання, забезпечення санітарно-гігієнічних умов, емоційних чинників тощо) для отримання бажаних результатів без додаткових витрат часу і фізичних зусиль; провідний принцип навчання, реалізація вимог якого сприяє раціональній і ефективній побудові уроку та системи навчальних занять.

Організаторські здібності вчителя – здатність організовувати учнівський колектив, об'єднувати його і надихати на вирішення важливих завдань, а також уміння правильно організовувати свою власну роботу.

Ортодокс (від гр. orthodoxos – правовірний) – людина, яка неухильно дотримується певного вчення, доктрини, системи поглядів.

Освіта – процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Освіта вища – система освіти, що передбачає забезпечення фундаментальної, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного процесу, формування інтелектуального потенціалу суспільства.

Освіта дошкільна – початковий структурний компонент системи освіти, який забезпечує розвиток і виховання дітей в родині та дошкільних виховних закладах (дитячих яслах, садках).

«Освіта Закарпаття» – науково-методичний журнал, що видається в Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти з 2005 р. і публікує дослідження науковців та педагогів.

Освіта позашкільна – складові системи освіти, спрямовані на забезпечення потреб людини у задоволенні інтересів та схильностей, здобуття дітьми додаткових знань, умінь та навичок, розвиток інтелектуальних потенцій.

Освіта політехнічна (від гр. poly – багато і techne – мистецтво, майстерність, вправність) – один із видів освіти, завданнями якого є ознайомлення з різноманітними галузями виробництва, пізнання сутності багатьох технологічних процесів, оволодіння певними вміннями та навичками обслуговування найпростіших технологічних процесів.

Освіта професійна – освіта, спрямована на оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними для виконання завдань професійної діяльності.

Освіта професійно-технічна – освіта, яка забезпечує здобуття громадянами певної професії відповідно до їх покликання, інтересів та здібностей, соціальну підготовку до участі у продуктивній праці.

Освіта середня загальна – провідна складова системи освіти, що забезпечує освіту і виховання дітей 6–18 років, підготовку їх до отримання професійної освіти та трудової діяльності.

Освіта-медіа – напрям у педагогіці, що передбачає вивчення школярами (студентами) закономірностей масових комунікацій (преси, телебачення, радіо, кіно та ін.).

Освітні послуги – діяльність фізичних та юридичних осіб у сфері формальної та неформальної освіти, яка спрямована на задоволення потреб людини в надбанні нею нових знань і розвитку індивідуальних здібностей.

Освітні рівні – характеристика освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей освіти, достатніх для здобуття знань та вмінь.

Освітній маркетинг – це один із напрямів діяльності з управління навчальним закладом в умовах ринкової економіки, який забезпечує дослідження попиту на освітні послуги та певні знання понад встановлені

державою стандарти, впливає на розвиток освітніх потреб громадян шляхом розроблення й впровадження концепції надання їм якісного освітнього продукту.

Освітній округ – сукупність закладів освіти, у тому числі закладів позашкільної освіти, закладів культури, фізичної культури і спорту, що забезпечують доступність освіти для осіб, які проживають на відповідній території.

Освітній простір – педагогічний феномен, що передбачає тісний контакт людини із оточуючим її освітнім середовищем, у результаті чого відбувається осмислення і пізнання всіх елементів-носіїв культури; система соціальних зв'язків в освітній галузі, яка базується на взаємодії суспільства і соціальних інститутів освітньої спрямованості, якому притаманні часові характеристики, географічне розташування; інноваційний розвиток освітніх закладів передбачає обов'язкове проектування освітнього простору, який характеризується обсягом освітніх послуг, а також потужністю та інтенсивністю освітньої інформації.

Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика – сукупність основних вимог до професійних якостей, знань та умінь фахівця, необхідних для успішного виконання ним професійних функцій.

Освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання.

Освітня потреба – усвідомлена особою необхідність набуття певних знань і умінь, які раніше були відсутні або втрачені.

Освітня програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання.

Освітня технологія – строго обґрунтована система педагогічних засобів, форм і методів, їх етапність, націленість на вирішення конкретних освітньо-виховних завдань; певний порядок, логічність педагогічних дій відповідно до

поставленої мети, алгоритм професійної діяльності, який легко відтворюється учителем.

Освітологія (англ. *educology*) – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти, що найбільш повно відображає всі знання про освіту; виникла на стику філософії освіти й педагогіки; досліджує освіту як сферу зі складною сегментарною структурою підсистем, які відображають різні напрями життєдіяльності освітньої галузі та її взаємодії з іншими сферами суспільства, що у сукупності забезпечує гармонізацію розвитку суспільства і кожної особистості.

Освіченість – міра пізнавальної активності індивіда, яка проявляється у рівні набутих знань, що можуть бути використані у практичній діяльності.

Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Особистісна рефлексія (лат. *reflexio* – відображення) – заглиблення у світ власних вчинків, почуттів, переживань, співвіднесення їх з навколишньою дійсністю.

Особистісне самовизначення – процес свідомого визначення суб'єктом своєї сутності та місця у системі суспільних відносин.

Особистісно-орієнтований підхід до навчання та виховання – це така організація формування та розвитку особистості, в основі якої виявлення суб'єктного досвіду кожного учня та надання психолого-педагогічної допомоги в становленні його індивідуальності, в життєвому самовизначенні, самореалізації.

Особистість – духовна, соціально-психологічна інстанція; людина, яка характеризується з соціально-психологічного погляду насамперед рівнем розвитку психіки, здатністю до засвоєння соціального досвіду, можливістю спілкуватися з іншими людьми; їй властиві самоусвідомлення, саморозвиток у цілісній життєдіяльності, активне переживання у часі й просторі свого існування.

П

Пам'ять – здатність організму зберігати й відтворювати інформацію про зовнішній світ та про свій внутрішній стан для подальшого її використання у процесі життєдіяльності.

Паніка – прояви масового страху та розгубленості перед реальною або уявною загрозою; за масштабами розрізняють індивідуальну, групову і масову паніку, за глибиною – легку, середню, повну; за тривалістю – коротку, достатньо тривалу, пролонговану, безперервну.

Парадигма (від гр. *paradeigma* – приклад, взірець) – система форм одного слова, що відображає видозміни слова по властивих йому граматичних категоріях, наприклад по роду, числу і відмінку для іменників, особі, часу, вигляду і інше для дієслів; схема зміни слова по граматичних категоріях; зразок типу відміни або відмінювання; у переносному значенні – зразок виявів певного явища, група фактів, що має щось спільне, тощо.

Парна форма навчання – комунікативна взаємодія між двома учнями, що виконують загально навчальне завдання.

Патріотизм (від лат. *patria* – батьківщина) – моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до Вітчизни, відданість їй, гордість за її минуле і сучасне, прагнення захистити інтереси Батьківщини; комплексне почуття-цінність і смислова основа поведінки людини; зміст і спрямованість патріотизму визначається моральним і духовним кліматом суспільства.

Педагогіка (грец. *país* – дитя і *ago* – веду) – наука про навчання та виховання підростаючих поколінь; у наш час поняття педагогіки розширилося й охоплює сферу навчання і виховання не тільки дітей, а й людини взагалі. В системі педагогічних наук виділяються такі основні галузі: методологія педагогіки, теорія навчання, теорія виховання, теорія управління освітою, методика навчання, дошкільна педагогіка, соціальна педагогіка, порівняльна педагогіка.

Педагогіка вальдорфська – сукупність методів і прийомів виховання та навчання, які ґрунтуються на антропософській (антропософія – релігійно-містичне вчення, що ставить на місце Бога обожнену людину) інтерпретації розвитку людини як цілісної взаємодії тілесних, душевних і духовних чинників.

Педагогіка народна (етнопедагогіка) – галузь емпіричних педагогічних знань і народного досвіду, які відображують погляди на систему, напрями, форми, засоби виховання і навчання підростаючого покоління.

Педагогіка партнерства – напрям педагогіки, що включає собою систему методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості.

Педагогічна взаємодія – доцільний, спланований чи імпровізований, учинок учителя, що спричиняє зміну педагогічної ситуації або особистісні зміни дитини.

Педагогічна діяльність – інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей.

Педагогічна емпатія – співпереживання, адекватна реакція на вчинки і почуття дітей.

Педагогічна етика (від гр. *paides* – діти і *ago* – веду) – галузь етичної науки, що досліджує основи, сутність, специфіку, особливості педагогічної моралі, обґрунтовує її принципи і їх реалізацію у сфері педагогічної праці, вивчає зміст моральної діяльності педагога загалом, моральні взаємини у педагогічному середовищі.

Педагогічна інновація – це новий підхід до організації освіти, пов'язаний з вимогами економічного, соціального, політичного та культурного життя народу, і реформування на цій основі її теоретико-методичних засад, концептуальних підходів, структури, створення оригінальних технологій навчання і виховання, методів управління, впровадження у практику наукових досягнень і поширення передового досвіду.

Педагогічна емоціокорекція – зміна негативних емоцій вихованця (збентеженості, розгубленості, журби) на позитивні (задоволення, радості), які активізують сутнісні сили вихованця.

Педагогічна занедбаність – відставання в розвитку дитини, яке виникає внаслідок не належних умов життя та виховання.

Педагогічна культура батьків – компонент загальної культури, який акумулює в собі накопичений попередніми поколіннями досвід виховання дітей у сім'ї.

Педагогічна майстерність – найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних результатів; комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Педагогічна рада школи (педрада) - колегіальний орган управління навчальним процесом школи, який узагальнює й аналізує результати діяльності колективу, виокремлює проблеми та затверджує програму дій для їхньої реалізації; роботою педради керує голова - директор школи, а її склад - учителі, вихователі, бібліотечні працівники, адміністрація школи. Педрада проводиться один раз у навчальну чверть; тематика засідань вноситься в готовий план роботи школи.

Педагогічна система - цілісне утворення, що характеризується цілеспрямованістю до розвитку учня, функціонуванням, особливими структурами, зв'язками між її елементами. Педагогічні системи й процеси, які відбуваються в самій системі, спрямовані на досягнення певної мети, використання у все більшій мірі найновіших інформаційних засобів.

Педагогічна ситуація – суперечність між педагогічною метою і можливістю її досягти.

Педагогічна технологія – сукупність засобів і прийомів, форм взаємодії вчителя й учня, яка забезпечує ефективність функціонування педагогічної системи й досягнення поставленої педагогічної мети; динамічна, оперативна суттєва характеристика процесу, котрий здійснюється у педагогічній системі.

Педагогічна уява – спеціальні здібності вчителя, які виражаються у передбачуваності своїх дій, у виховному проектуванні особистості учнів, в умінні прогнозувати розвиток тих чи інших якостей вихованця.

Педагогічна ціль – передбачуваний кінцевий результат навчально-виховного процесу.

Педагогічне новаторство – пошук і знаходження принципово нових, раніше відсутніх задач, засобів і способів діяльності. Це знахідки і педагогічні винаходи, які можуть бути локальними – стосуватися окремих методів, форм чи системи – призводити до усвідомлення нових високоефективних систем навчання та виховання. У широкому розумінні слова «відкриття» педагогом відомих у науці й досвіді співвідношення методів, прийомів і умов їхнього застосування, бачення деяких варіантів вирішення однієї задачі, оновлення відомого відповідно з новими вимогами.

Педагогічне спостереження – спеціально організоване, цілеспрямоване, систематичне та планомірне сприйняття досліджуваного об'єкта в природних умовах повсякденного життя.

Педагогічний експеримент – комплексний дослідницький метод, суть якого полягає в дослідженні педагогічного явища у спеціально створених умовах, організованих ситуаціях.

Педагогічний етикет – манера, сукупність правил і моделей поведінки вчителя в типових ситуаціях та обставинах, засвідчення її доречності і допустимості.

Педагогічний маркетинг – це вид діяльності, спрямований на вивчення освітнього середовища, створення та розвиток ринку освітніх послуг й стимулювання попиту на них. Передбачає комплексне вивчення соціального замовлення суспільства на освіту, можливий ступінь попиту на ті чи інші знання, на необхідний рівень підготовки учнів, форми навчання та можливість їх удосконалення.

Педагогічний оптимізм (лат. *optimus* – найкращий) – позитивне сприйняття учня, яке ґрунтується на вірі у його можливості, націленості на кращий результат.

Педагогічний такт – почуття міри в застосуванні засобів педагогічного впливу на дітей, творчий пошук оптимальних рішень щодо взаємодії з ними.

Педагогічний процес – процес, який здійснюється в педагогічній системі й відображає ті зміни, які відбуваються в учневі й оцінюються наступними показниками: якість засвоєння знань, навичок та вмінь, показники розумового розвитку, показники вихованості; комплекс функціонально взаємопов'язаних компонентів, який повинен забезпечити цілеспрямоване надбання знань, навичок, умінь, котрі необхідні для майбутньої практичної діяльності.

Педагогічні стереотипи – поведінкові, когнітивні або афективні еталони, на які орієнтуються педагоги у своїй професійно-педагогічній діяльності.

Педологія (гр. *país* – дитина і *logos* – вчення) – наука про дитину, особливості її анатомо-фізіологічного, психічного та соціального розвитку.

Педоцентризм (від гр. *país* (*padós*) – дитя, лат. *centrum* – центр) – один із напрямів педагогіки, який стверджує, що зміст, організація і методи навчання визначаються безпосередніми інтересами та проблемами дітей.

Перевиховання – система виховних впливів педагога на вихованця з метою гальмування негативних проявів у поведінці й утвердження позитивних якостей у діяльності.

Переконання – раціональна моральна основа діяльності особистості, яка дає змогу їй здійснювати певний вчинок свідомо; основна моральна настанова, яка визначає мету й напрям вчинків людини, тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, світогляді.

Перепідготовка – освіта дорослих, спрямована на професійне навчання з метою оволодіння іншою професією.

Пермісивний стиль виховання – відсутність контролю за розвитком, вихованням і життєдіяльністю дитини, що може бути зумовлена надмірною любов'ю до неї, недостатнім досвідом батьків, побоюванням втручатися в розвиток дитини, переоцінкою її можливостей.

Періодизація розвитку дитини (за Д.Б. Ельконіним) – визнання в розвитку дитини 3 етапів: 1) дошкільне дитинство (0–6) 7 років; 2) молодший шкільний вік (6–11 років); 3) середній і старший шкільний вік (12–17 років); уу рамках цих етапів - вік немовляти – до 1 року; раннє дитинство – 1–3 роки; молодший і середній дошкільний вік – 3–4–5 років; старший дошкільний вік – 4 (5–6) 7

років; молодший шкільний вік – 6 (7–10) 11 років; підлітковий вік – 10(11–13) 14 років; ранній юнацький вік – 13 (14–16) 17 років.

Персоналізація – морально-духовне представлення себе в житті інших людей.

Перспектива – мета, "завтрашня радість" (А.С. Макаренко), що виступає стимулом у діяльності колективу та окремих його членів.

Перцептивні здібності вчителя – здатність проникати у внутрішній світ учня, психологічна спостережливість, пов'язана з глибоким розумінням особистості учня, його тимчасових психічних станів.

Підвищення кваліфікації – набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентостей у межах професійної діяльності або галузі щенінь.

Підліток – не до кінця сформована особистість, яка перебуває в перехідному від дитинства до юності віці; сучасна наука визначає підлітковий вік в залежності від країни (регіону проживання) і культурно-національних особливостей, а також статі (від 14 до 15-17 років).

Підручник – навчальна книга, в якій систематизовано розкривається зміст навчального матеріалу з певної дисципліни відповідно до вимог чинної програми.

Підсумковий контроль – перевірка й оцінювання засвоєних знань, умінь і навичок, що здійснюється наприкінці хронологічного або тематичного етапу навчання.

Підтекст – приховане за фразою або текстом внутрішнє значення.

Підхід до виховання комплексний – підхід до виховання, що передбачає єдність мети, завдань і засобів її досягнення через діяльність різних соціальних інститутів (сім'ї, навчально-виховних закладів, засобів масової інформації).

Пізнавальні інтереси – група мотивів, пов'язана зі змістом і процесом учіння, спрямована на опанування способом певної діяльності.

Післявчинкова аура – колективний стан потрясіння, позитивний чи негативний залежно від мотиваційної спрямованості вчинку.

Післядипломна педагогічна освіта – освіта дорослих, що передбачає організоване й систематичне навчання дипломованих фахівців у сфері освіти для подолання розриву між здобутою ними у вищих навчальних закладах професійною підготовкою, набутим практичним досвідом і новими вимогами, зумовленими змінами, що відбуваються в науці й суспільстві.

Плагіат академічний – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості).

План – документ, який визначає точний перелік запланованих до виконання робіт чи заходів, їх послідовність, обсяг, конкретних виконавців.

План навчальний – нормативний документ, у якому визначено для кожного типу загальноосвітніх навчально-виховних закладів перелік навчальних предметів, порядок їх вивчення за роками, кількість годин на тиждень, відведених для їх вивчення, графік навчального процесу.

Планетарна свідомість – усвідомлення єдності й унікальності життя на Землі, почуття поваги до всіх народів, їхніх прав, інтересів і цінностей; базується на розумінні світу як єдності й різноманітності.

«Пласт» – національна скаутська організація України, мета якої сприяти всебічному патріотичному самовихованню української молоді на засадах християнської моралі, на прикладах героїзму свідомих, відповідальних громадян місцевої, національної та світової спільнот, і на життєвому шляху провідників українського суспільства. Дата заснування «Пласту» – осінь 1911 р.

Пограниччя – це особливий соціальний простір, де відбувається перетин культур і яке наповнене особливими сенсами. Значущість пограниччя в сучасному світі визначається соціокультурними трансформаціями, процесами регіоналізації, зміною характеру державних кордонів і змінами світогляду людей, життєдіяльність яких здійснюється в цьому просторі; це соціокультурний феномен, специфічний регіон, який володіє власною динамікою розвитку.

Поетична педагогіка – навчання та виховання дітей засобами поезії.

Позакласна виховна робота – заходи виховного характеру, які здійснюються в загальноосвітніх навчально-виховних закладах під керівництвом учителів-вихователів.

Позаурочна навчальна робота – різні види самостійної навчальної роботи учнів у рамках системи навчання і виховання (домашня навчальна робота, екскурсії, гурткова робота та ін.).

Показовий метод викладання – один із методів проблемно-розвиваючого навчання, спосіб взаємодії викладача й учнів на основі створення інформаційно-пізнавальної суперечності між раніше засвоєними знаннями та новими фактами, законами, правилами і положеннями з метою пояснення суті нового і формування уявлення про логіку вирішення наукової проблеми; учні долучаються до історії проблеми, беруть участь у її вирішенні, доведенні гіпотези тощо.

Покарання – вплив на особистість дитини/школяра, який відображає засудження дій, вчинків, що суперечать нормам, принципам поведінки у суспільстві, змушує дотримуватися цих норм.

Покоління – це група людей, народжених у певний віковий період, особистість яких формувалась під впливом єдиних подій у суспільстві (політичних, економічних, соціальних, технологічних) і виховувалась в рамках певної сімейної моделі..

Полікультурність – це такий принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот з притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з широкою кроскультурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визначення спільної загальнодержавної системи норм та цінностей, які становлять основу громадянської свідомості кожного члена соціуму.

Політехнічна освіта – такий вид освіти, який ознайомлює з різноманітними галузями виробництва, сутністю технологічних процесів, оволодіння з різними певними вміннями і навичками обслуговування найпростіших технологічних процесів.

Положення – правовий акт, який встановлює основні правила організаційної діяльності установ та їх структурних підрозділів, складається під час створення нових закладів та підприємств і затверджується вищими органами або керівниками установ.

Порівняльна педагогіка – наукова дисципліна, яка займається методологією, загальною теорією освітніх тенденцій у сучасному світі, закономірностями розвитку освітніх систем у глобальному масштабі, співвідношенням всезагальних тенденцій та національної або регіональної специфіки, виявляє позитивні та негативні аспекти міжнародного педагогічного досвіду, форми і способи взаємозбагачення національних педагогічних культур.

Посібник навчальний – навчальна книга, в якій розкрито зміст навчального матеріалу, що не завжди відповідає вимогам чинної програми, а виходить за її межі, визначено додаткові завдання, спрямовані на розширення пізнавальних інтересів учнів, розвиток їхньої самостійної пізнавальної діяльності.

Пояснення – словесне тлумачення понять, явищ, слів, термінів, принципів дій, прикладів тощо; види пояснень: причинні (виявляють причини певного явища), генетичні (розкривають передісторію явищ), закономірні (розкривають зміст закономірних зв'язків), структурні (пояснюють будову об'єкта, взаємодію його елементів), функціональні (допомагають усвідомити специфіку функціонування об'єкта).

Пояснювальна записка – 1) документ особистого характеру, в якому пояснюються певні дії особи (найчастіше – порушення дисципліни, невиконання роботи), що пишеться працівником на вимогу адміністрації; 2) вступна частина іншого документа (плану, програми, проекту тощо), де обґрунтовується мета його створення, структура, зміст, термін дії, функціональне призначення, актуальність і новизна.

Правила класу – це очікування щодо відповідної загальної поведінки учнів і учителя.

Правове виховання – процес оволодіння правової культури суспільства, вироблення умінь і навичок поведінки відповідно до правових норм, формування активної позиції у правовій сфері.

Практикум – книга, що містить систему запитань і завдань та допоміжний довідковий матеріал для їх виконання; додаток до підручника.

Практичні роботи – один із видів навчальної діяльності, в основі якого – застосування учнями знань, умінь та навичок у ситуаціях, наближених до життєвих.

Прес-реліз – документ, у якому подається офіційна інформація про певну подію або захід до засобів масової інформації, метою якого є ознайомлення журналістів з подією і подальше висвітлення її у найбільш вигідному або важливому для установи аспекті.

Привчання – організація планомірного і регулярного виконання вихованцями певних дій з елементами примусу, обов'язковості з метою формування стійких звичок у поведінці.

Прийом виховання – складова методу, що визначає шлях реалізації його вимог.

Прийом навчання – складова методу, певні разові дії, спрямовані на реалізацію його вимог.

Приклад – метод виховання, який передбачає організацію взірця для наслідування з метою оптимізації процесу соціального успадкування.

Принцип активності та самостійності у навчанні – полягає у тому, що вчитель не має змоги передавати знання, він лише спонукає учня до навчальної праці, успіх якої залежить від вкладених самостійних зусиль учня.

Принцип ґрунтовності – принцип навчання, який полягає в тому, що засвоювані знання мають смисл, якщо вони ґрунтовні -добре усвідомлені, систематизовані, пов'язані з практикою.

Принцип доступності навчання та врахування індивідуальних особливостей учнів (принцип природовідповідності) – принцип навчання, який ґрунтується на необхідності зважати на природні особливості і можливості учнів певних вікових груп, не забуваючи про індивідуальні особливості фізичного і психічного розвитку кожної особистості.

Принцип емоційності навчання – принцип навчання, який впливає з природи розвитку й діяльності особистості: емоційний виклад фактів та явищ запам'ятовується та запам'ятовується з подвійною силою.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю – принцип навчання, який виявляється у визнанні того, що практика – поштовх до пізнання і водночас критерій перевірки всякої теорії; здатність учня на основі отриманих знань вирішувати життєві проблеми.

Принципи виховання (від лат. *princĭpium* – основа, начало) – вихідні положення, які є фундаментом змісту, форм, методів, засобів і прийомів виховного процесу.

Принципи навчання (від лат. *princĭpium* – основа, начало) – вихідні положення теорії і практики навчання.

Принципи освіти (від лат. *princĭpium* – основа, начало) – вихідні положення, покладені в основу діяльності всієї системи освіти України та її структурних підрозділів.

Принципи управління – вихідні положення, які визначають основні напрями, форми, засоби та методи управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами.

Принцип наочності – принцип навчання, який полягає у використанні візуальних методів навчання для оптимального засвоєння знань.

Принцип науковості – принцип навчання, який полягає у тому, що засвоювані учнями знання повинні відображати досягнення сучасної науки і методи наукових досліджень, бути достовірними та історично послідовними.

Принцип свідомості – принцип навчання, який полягає у тому, що знання стають надбанням людини лише в результаті самостійної свідомої діяльності, а не зубріння.

Принцип систематичності й послідовності навчання – принцип навчання, який полягає у тому, що витримується послідовне розгортання змісту знань, способів діяльності у навчальних програмах, підручниках, дотримується такий

самий порядок засвоєння знань, з урахуванням вікових особливостей учнів, а також внутрішньої логіки конкретної науки.

Прискорене навчання – форма роботи з обдарованими дітьми, що враховує їхню здатність швидко засвоювати навчальний матеріал; може відбуватися завдяки більш ранньому початку навчання, «перестрибуванню» через класи, переходу до старшої вікової групи, але тільки з деяких предметів, більш ранньому вивченню дисципліни, ніж вивчення в класі.

Проблемна ситуація – ситуація, яка виникає, коли в учнів для успішного розв'язання пізнавального (пошукового) завдання не вистачає потрібних знань; суперечність між тим, що учні знають, і тим, що повинні знати; своєрідна рушійна сила навчального процесу, завдяки якій виникають умови для активного засвоєння учнями нового матеріалу.

Проблемне навчання – система методів, засобів, що шляхом розв'язання проблемних завдань у процесі засвоєння нових знань формують в учнів творче мислення та пізнавальні інтереси.

Прогностика педагогічна (від гр. prognostike – мистецтво робити прогноз) – галузь наукових знань, що розглядає принципи, закономірності та методи прогнозування щодо об'єктів, які вивчає педагогіка.

Програма навчальна – нормативний документ, в якому подано характеристику змісту навчального матеріалу із визначенням розділів, тем, орієнтовної кількості годин на їх вивчення.

Програмоване навчання – система подання теоретичного матеріалу та організованих форм навчальної роботи, що сприяють у самостійному здобуванні знань, оволодінні уміннями і навичками.

Прогресивний педагогічний досвід – новаторський (від лат. novator – обновник) досвід, який запроваджує і реалізує нові прогресивні ідеї, визначає нові шляхи вирішення окремих і загальних педагогічних завдань; використовує нові форми, методи, прийоми, системи діяльності, донині не відомі педагогічній науці та шкільній практиці.

Проект – продукт, презентований учнем (групою) за наслідками його (їхньої) самостійної творчо-пошукової роботи і має різні види (міжпредметний, інтерактивний, креативний тощо).

Проекційні здібності педагога – здібності, що проявляються у вмінні передбачити кінцевий результат протягом усього періоду навчання.

Протокол – документ, у якому фіксуються хід і результати роботи нарад, засідань, відображаються виступи з питань, що розглядаються, а також рішення, прийняті в результаті обговорення.

Професійна етика – система моральних вимог, яка ґрунтується на усвідомленні професійного обов'язку, дотриманні етичних норм, пов'язаних з

Професійна компетентність – оволодіння педагогом необхідними знаннями, уміннями і навичками, які засвідчують ефективність педагогічної діяльності, високий рівень спілкування з різними суб'єктами навчально-виховного процесу сформованість професійно-особистісних якостей, цінностей, ідеалів учителя.

Професійна освіта – освіта, яка здобувається на основі базової або повної середньої освіти і метою якої є формування та розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності в рамках певної професії у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя.

Професійна орієнтація – цілеспрямована діяльність вихователя, що передбачає надання допомоги вихованцеві у правильному виборі професії; сукупність психолого-педагогічних, медичних, організаційних заходів впливу на учнів з метою виявлення і формування їхніх професійних інтересів та здібностей і вплив на вибір професії відповідно до соціально-економічних потреб, особистих схильностей, психічних і фізичних можливостей.

Професійна освіта – вид освіти, спрямований на оволодіння знаннями і навичками, що необхідні для виконання завдань професійної діяльності.

Професійне вигорання – синдром емоційного виснаження, деперсоналізації (втрата індивідуальності, відокремленості від інших) і зниження особистих досягнень, що може виникнути у працівників, робота яких пов'язана з постійним контролем, психічною напруженістю і подоланням духовних бар'єрів, стресами, непередбачуваністю.

Професійний потенціал педагога – сукупність об'єднаних у систему природних і набутих якостей, що визначають здатність педагога виконувати свої обов'язки.

Професійний стандарт – затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій.

Професійно-педагогічна комунікація – система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання професійно-педагогічних відносин.

Професіограма – опис вимог, соціально-психологічних і фізичних особистісних якостей, які висуває певна професія.

Професія (від лат. *professio* – офіційно зазначене заняття) – вид трудової діяльності, що потребує певних знань і трудових навичок та є джерелом існування, життєдіяльності.

Профільне навчання – вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів та створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації навчального процесу. Має два спрямування – академічне та професійне. Академічне - п.н. на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти; професійне – орієнтоване на ринок праці профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Психологічний бар'єр – наслідок невідповідності зовнішніх впливів внутрішньому Я (інтересам, потребам, спрямованості особистості тощо), що зумовлює формування негативного ставлення до цих впливів, прагнення захиститися від них.

Психологічний дискомфорт – відчуття людиною самотності, тривожності через неприйняття інших цінностей, неспроможність пристосуватися до нових умов, депресію тощо.

Психотехніка – напрям у психології, що розроблює питання застосування знань про психічну діяльність людини у процесі вирішення практичних завдань виховання особистості людини.

Р

Рада загальноосвітнього навчально-виховного закладу – об'єднання працівників загальноосвітнього закладу, учнів, батьків і громадськості, яка діє у період між загальними зборами (конференцією) для вирішення соціально-організаційних й економічних питань життєдіяльності загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

Рада педагогічна – об'єднання педагогів навчально-виховного закладу з метою розгляду питань організації та вдосконалення навчально-виховного процесу.

Ранкова зустріч – запланована структурована зустріч педагога з зі своїм класом, яка займає важливе місце в повсякденному розкладі діяльності класу, де панує атмосфера піклування та відповідальності; педагоги визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і присвячують 15 – 25 хвилин на початку

дня, аби створити позитивну атмосферу в учнівському колективі на весь навчальний день у школі.

Реактивність організму – здатність організму змінювати фізіологічні функції під впливом зовнішнього середовища.

Ребрендинг – знаходження нової позиції для бренду і модифікація ідентичності бренду. Як маркетингова технологія ребрендинг передбачає здійснення рестайлінгу – візуальних елементів бренду (логотипу, фірмового стилю або інших атрибутів бренду) і репозиціонування бренду, тобто зміну позиціонування на ринку, зміну назви, логотипу та візуального оформлення.

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Резюме – детальний і водночас лаконічний документ, у якому коротко викладаються особисті, освітні та професійні відомості про особу; надсилається до установи, яка оголосила вакансії і передує співбесіді з керівництвом.

Рейвери – представники молодіжної музичної субкультури (виникла в середині 80-х рр. ХХ ст. в США, в Україні – з 90-х рр. ХХ ст.), пов'язаної з ритмічною музикою диск-жокеїв; яскраві в одязі, носять пірсинг, сповідують правило: «кожен чує лиш те, що хоче почути, і говорить те, що хочуть почути від нього інші»; вживають напівтяжкі наркотики та слабоалкогольні напої.

Рейтинг (від англ. rating – оцінка, клас, розряд) – індивідуальний числовий показник у системі освіти, оцінка успіхів, досягнень, знань у конкретний момент окремої особистості у певній галузі, дисципліні, що дає змогу визначити рівень таких досягнень або якість знань щодо інших осіб.

Релігійне виховання – формування поглядів на релігію як найвищу духовну цінність, що є єдиним визначальним фактором не лише суспільного і культурного процесу, а й життєдіяльності особи; релігійне виховання характеризує конфесійна зорієнтованість, світоглядна упередженість щодо релігійних форм свідомості, вплив переважно на емоційну сферу духовності людини, догматичність.

Репери – представники молодіжної музичної субкультури (виникла в середині 80-х рр. ХХ ст. в «чорних кварталах» США), прихильники музичного стилю «реп», танцстилю хіп-хоп, сучасної негритянської культури; носять одяг, на

кілька розмірів більший, мають власні тусовки; переважно складаються з підлітків 12-18 років.

Ретардація (від лат. retardatio – затримка, уповільнення) – відставання дітей у розвитку.

Реферат (від лат. referre – доповідати, повідомляти) – коротке викладення змісту прочитаної книги, наукової роботи, повідомлення за результатами дослідженої наукової проблеми; доповідь на будь-яку тему, зроблена на основі критичного огляду літературних та інших джерел.

Рефлексія (лат. reflexio – повернення назад, самопізнання) – усвідомлення людиною того, як її сприймають і оцінюють інші індивіди; вид пізнання, у процесі якого суб'єкт стає об'єктом свого спостереження; роздуми, аналіз власного психічного стану; рефлексія може являти собою внутрішній діалог декількох видів: між різними Я людини, з реальними чи вигаданими особами тощо.

Рецензія – критичний відгук на художній твір, друковану наукову працю та ін., де здійснюється аналіз, дається оцінка, робляться висновки щодо практичного використання тощо.

Риторика (ораторське мистецтво) – наука про способи переконання та впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей; складається з історії, теорії та практики красномовства; вивчає, зокрема, методику творення тексту, визначає його структуру, найпридатнішу для зрозумілого й аргументованого викладення думки.

Рівень освіти – завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій. Рівні освіти – поступовість отримання загальноосвітньої та професійної підготовки через проходження певних етапів: початкова освіта, базова загальна освіта, повна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта.

Робота з підручником – один із видів самостійної роботи учня, самостійне опрацювання учнями друкованого тексту з підручника, що дає їм змогу глибоко осмислити навчальний матеріал, закріпити його, виявити самостійність у навчанні.

Розвивальна мета уроку – мета, що передбачає розвиток умінь, переносу знань і навичок у нову ситуацію на основі проблемно-пошукової діяльності, інтелектуальних і пізнавальних здібностей, психологічної готовності до навчання.

Розвивальне навчання – спрямованість принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності засвоєння предмета; формує мисленнєві та інші здібності, сприяє розвитку компетенцій.

Розвивальне середовище – комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життя дітей у дошкільному віці.

Розвиток – процес, в результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого; **розвиток особистості дитини** полягає в якісній зміні її діяльності.

Розписка – письмове підтвердження певної дії, яка мала місце, - передачі й отримання документів, грошей, товарів.

Розповідь – образний, динамічний, емоційний виклад інформації про різні явища і події; види – розповідь-вступ, розповідь-виклад (пояснення), розповідь-завершення; стилістично вирізняють художні, наукові та науково-популярні розповіді.

Розумова відсталість – стійке порушення пізнавальної діяльності незворотного характеру, обумовлене органічною поразкою або недорозвиненістю кори головного мозку.

Розумове виховання – виховання, спрямоване на опанування системи знань про наукові засади розвитку природи й суспільства, розвиток потенційних сил особистості та бажання розумово вдосконалюватись, формування культури розумової праці, створення оптимальних умов для розумового розвитку.

Розумне пристосування – запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптації з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами;

Рутини класу – це необхідні й передбачувані щоденні задачі, які супроводжують освітній процес.

Рушійна сила виховного процесу – результат суперечностей між соціально-психічними і фізіологічними потребами та наявним рівнем вихованості особистості.

Рушійна сила навчального процесу – результат суперечностей між пізнавальними і практичними завданнями, з одного боку, а з другого – наявним рівнем знань, умінь і навичок, з іншого.

Рушійна сила розвитку – результат суперечностей між біологічними, фізичними і психічними потребами та наявним рівнем фізичного, психічного й соціального розвитку особистості.

С

Самоактуалізація – прагнення людини до найповнішого виявлення і розвитку своїх можливостей; процес набуття особистістю внутрішніх сил (якостей, смисло-ціннісних орієнтацій, здібностей), які виступають спонуками до її усвідомленої діяльності та поведінки.

Самовиховання – систематизована і цілеспрямована діяльність особистості, спрямована на формування й удосконалення її позитивних якостей та подолання негативних.

Самовпевненість – негативна моральна риса, що поєднує в собі гордовитість, пихатість, зневажливість.

Самозадоволеність – узагальнене позитивне емоційне переживання особистістю своїх суспільно значущих якостей, які трансформувалися у компоненти її морального Я-образу завдяки багаторазовому втіленню у вчинках як їх мотиви.

Самоконтроль – виховання впевненості в собі, здатність оцінити свої дії та вчинки.

Самооцінка – цінність, якою суб'єкт наділяє себе загалом і окремі сторони своєї особистості, діяльності, поведінки.

Самопізнання – пізнання людиною власної внутрішньої суті, основа її саморозвитку, самоконтролю й саморегуляції, компонент самосвідомості, що містить самооцінку особистості, шкалу значущих цінностей.

Самоприйняття – безумовне позитивне ставлення особистості до себе та власних особистісних надбань незалежно від їх оцінки оточенням.

Самопрогнозування – механізм, за допомогою якого особистість визначає можливості свого розвитку, виокремлює вимоги, на які необхідно орієнтуватися.

Самореалізація – процес предметного втілення особистістю базових інтелектуально-особистісних утворень, набутих на етапі самоактуалізації.

Самосвідомість – образ себе, оцінка і ставлення до себе.

Самостійна навчальна робота – оволодіння науковими знаннями, практичними вміннями та навичками в усіх формах організації навчання, як під керівництвом учителя, так і без нього; види: за дидактичною метою – пізнавальна, практична, узагальнювальна; за типом задач, що розв'язуються –

дослідницька, творча, пізнавальна тощо, за рівнем проблемності – репродуктивна, репродуктивно-дослідницька, дослідницька, за характером комунікативної взаємодії – фронтальна, групова, парна, індивідуальна, за місцем виконання – домашня, класна, за методами наукового пізнання – теоретична, експериментальна.

Свобода – незалежність; свідоме визначення власних цілей і дій поза впливом зовнішнього авторитету; усвідомлена поведінка і діяльність у конкретному правовому полі.

Свобода волі – здатність особи самостійно приймати рішення і діяти на свій розсуд.

Семінар – форма організації самостійної пізнавальної діяльності старшокласників, студентів, слухачів курсів післядипломної освіти з метою поглиблення вивчення окремих тем і проблем; керівник визначає тему, мету, план заняття, рекомендує необхідну літературу, індивідуальні завдання; результати оформляють у вигляді рефератів, тез виступів, конспектів наукових джерел, таблиць, статистичних матеріалів тощо і виголошують їх в аудиторії.

Сенсорний розвиток дитини – розвиток її відчуттів і сприймання, формування уявлень про властивості предметів (форму, колір, розмір, положення у просторі тощо).

Середовище освітнє – сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні.

Сертифікація педагогічного працівника – зовнішнє, за його ініціативою, оцінювання його професійних компетентностей (у тому числі з педагогіки та психології, практичних умінь застосування сучасних методів і технологій навчання), що здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи; процес отримання сертифікату, дійсного упродовж трьох років, що зараховується як проходження атестації та передбачає відповідну доплату.

Сила волі – психосоціальна якість, завдяки якій особистість вчиться робити вільний вибір і обмежувати себе.

Синергетика – наука, що вивчає основні закони самоорганізації складних систем будь-якої природи, або "наука про взаємодію"; міждисциплінарний напрям, заснований Германом Хакеном у 1969 р. як науковий метод вивчення складних систем.

Синтез – метод, який передбачає мисленнєве або практичне поєднання виділених аналізом елементів чи властивостей предмета, явища в одне ціле.

Система освіти – сукупність закладів освіти, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини в цій сфері.

Ситуаційний метод навчання – метод, у виборі якого головну роль відіграє ситуація; застосовується тоді, коли жоден з відомих ізольованих методів не дає змоги швидко й ефективно досягти накреслених завдань у наявних конкретних умовах. За складом ситуаційний метод комбінується з багатьох шляхів і способів. У ньому переплітаються традиційні та нові шляхи, способи, ідеї. Метод дозволяє обирати нестандартні рішення, тому його й називають нестандартним, творчим. Вважають, що саме ситуаційним методом досягли значних успіхів у навчанні, вихованні і розвитку школярів відомі педагоги-новатори В.Ф.Шаталов, Є.М. Ільїн, М.П.Гудзик, І.П.Волков, СМ. Лисенкова та ін. Структура і зміст с.м. не стабільні, змінюються від ситуації до ситуації. Метод базується на власному розумінні педагогічного процесу, його баченні і тому є самостійним, творчим доробком педагога.

Сімейна модель – модель дошкільного навчального закладу, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття освіти та соціальну адаптацію у групі дітей різного віку згідно з нормами наповнюваності груп за сімейними (родинними) ознаками – прототипом сім'ї (родини).

Сімейна педагогіка – галузь педагогіки, яка вивчає закономірності виховання дітей у сім'ї. Предметом сімейної педагогіки є дослідження особливостей виховного впливу сім'ї на фізичний, емоційний, інтелектуальний, духовний розвиток дитини; формування в неї відповідного ставлення до сімейних традицій; підготовки її до життєдіяльності у позасімейній сфері.

Сім'я – соціально-психологічне об'єднання близьких родичів (батьків, дітей, бабусь, дідусів), які живуть спільно і забезпечують біологічні, соціальні й економічні умови для продовження роду.

СІЧ – українське дитячо-юнацьке товариство, мета якого – відродження національної свідомості, утвердження «державницької ідеї», гасло – «Сила, істина, честь!»; завдання – формування нового українського національного характеру на основі фізичної витривалості та патріотизму; засноване 1993 року.

Скаутизм (від англ. scout – розвідник) – одна із систем позашкільного виховання, що є основою діяльності дитячих і юнацьких скаутських організацій. Виник на початку ХХ ст. Скаутські організації для хлопчиків (бойскаутів) і для дівчаток (герлскаутів) діють окремо.

Скінхеда – представники молодіжного угруповання радикально-деструктивного характеру (виникло в 60-ті рр. ХХ ст. в Англії, активізувалось у

90-ті рр. XX ст.), яке має чітку лінію на дискримінацію темношкірих та вихідців з країн Азії, на боротьбу з іншими субкультурами; слухають панк-музику «ой», стиль одягу адаптований до вуличних сутичок: шнуровані черевики, чорні джинси, короткі куртки – «бомбери».

Складники системи освіти – дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, позашкільна освіта, спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова перед вища освіта; вища освіта; освіта дорослих(у тому числі післядипломна освіта).

Словесні методи навчання – методи організації навчально пізнавальної діяльності, головною особливістю яких є те, що інформація подається через слово педагога, а сприймання – засобом слухання; вирізняють два основні види – евристичний (запитання): бесіда; акроматичний (викладання) – пояснення, розповідь, лекція, інструктаж, робота з підручником.

Смаки естетичні – стійке, емоційно-оцінне ставлення людини до прекрасного, що має вибірковий, суб'єктивний характер.

Смисл (сене) життя – морально-світоглядне уявлення людини, за яким вона зіставляє себе і свої вчинки з найвищими цінностями, ідеалом, виправдовується перед собою та іншими.

«Снігова куля» – інтерактивний метод навчання, який полягає у колективному пошуку спільного рішення або погляді на певний об'єкт через з'єднання окремих ідей в єдине ціле.

Совість – категорія етики, вияв моральної самосвідомості особистості, що характеризує здатність людини здійснювати контроль за власною діяльністю, давати об'єктивну оцінку своїм діям, самостійно формулювати власні обов'язки та вимагати від себе їх виконання.

«Сократ» («Socrates») – міжнародна освітня програма, згідно з якою університети, що відповідають певним вимогам, мають право видавати дипломи, які визнаються усіма країнами ЄС; програма має вісім напрямів діяльності, з яких п'ять – основні, а три – для держав-учасниць.

«Соняшник» (гра) – школярська Всеукраїнська українознавча гра (з 2009р.), яка за кількістю учасників є найбільш популярною в Україні; дає учням можливість перевірити свою грамотність, ерудицію, кмітливість.

Соціалізація особистості – комплексний процес засвоєння індивідом певної системи знань, норм і цінностей, які дозволяють йому бути повноправним членом суспільності. Соціалізація являє собою процес входження людини в суспільство, включення її в соціальні зв'язки та інтеграції з метою встановлення її соціальності.

Соціальна інтеграція – процес і стан поєднання складових соціуму, передусім індивідів і груп, в єдину соціальну цілісність, або систему.

Соціальна компетентність дитини – відкритість до світу людей, як потреба особистості, навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки.

Соціальна педагогіка – галузь педагогіки, яка вивчає закономірності становлення і розвитку особистості в процесі навчання і виховання у різних соціальних інститутах.

Соціальна перцепція – це багатофункціональний процес, який передбачає сприйняття зовнішніх ознак людини, співвіднесення їх з її особистісними характеристиками, інтерпретацію і прогнозування на цій основі її вчинків.

Соціальне партнерство – це соціальний діалог, пошук компромісу у задоволенні господарсько-трудова відносин усіх сторін соціально-трудова відносин.

Соціальне сирітство – хронічна ситуація, коли вихованням дитини займаються не батьки, а інші члени родини, у зв'язку з тим що батьки вимушено перебувають на заробітках чи в інших місцях на віддалі від дитини.

Соціальний статус – становище вихованця у системі міжособистісних взаємин, з яким пов'язані його права. Обов'язки і привілеї.

Соціально-гуманітарні науки – науки про суспільство як складові усієї багатоманітності гуманітарних наук.

Соціально-емоційне навчання – навчання, спрямоване на формування соціальних навичок та дозрівання емоційного інтелекту.

Соціально-психологічна адаптація – це різновид психічної адаптації, що забезпечує організацію мікросоціальної взаємодії, формування адекватних міжособистісних стосунків, урахування експектацій оточення і досягнення соціально значущих цілей.

Соціально-психологічна адаптація до школи – активне пристосування дитини до класу, вчителя, свого місця в школі.

Соціально-психологічний клімат у колективі – стан міжособистісних стосунків, що виявляється в сукупності психологічних умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній діяльності.

Соціокультурна компетентність – уміння особистості адекватно поводитись у соціумі, добирати відповідно до ситуації мовлення ефективні мовленнєві формули.

Спадковість – здатність біологічних організмів передавати своєму потомству певні задатки.

Спеціалізація – профільна спеціалізована підготовка з метою набуття особою здатності виконувати завдання та обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності.

Спеціалізована освіта – освіта мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності.

Спеціальність – необхідна для суспільства обмежена галузь застосування фізичних і духовних сил людини, що дає їй можливість отримати необхідні засоби для життя; комплекс набутих людиною знань і практичних навичок для заняття певним видом діяльності.

Спеціальні закони про освіту - закони України "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту", «Про освіту».

Списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання.

Співпраця – спільна з ким-небудь діяльність для досягнення мети.

Спілкування – це процес передавання й сприймання повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів, що охоплює обмін інформацією між учасниками спілкування, її сприйняття й пізнання, а також їхній вплив один на одного і взаємодією щодо досягнення змін у діяльності.

Спілкування педагогічне – система органічної соціально-психологічної дії вчителя-вихователя і вихованця у всіх сферах діяльності, що має певні педагогічні функції, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов активної та результативної життєдіяльності особистості.

Спортивна освіта – засвоєння освітньої програми з відповідного виду спорту з метою набуття комплексу професійних компетентностей у галузі фізичної культури та спорту, формування та розвитку індивідуальних здібностей, поглибленого оволодіння спеціалізацією в обраному виді спорту; здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою перед вищою та вищою освітою.

Спостереження – метод навчання, який передбачає сприймання певних предметів, явищ, процесів у природному й виробничому середовищі без втручання ззовні у ці явища і процеси.

Справи колективні і творчі – форма позакласних виховних заходів, у підготовці та проведенні яких беруть участь усі члени дитячого колективу, причому кожен учень має змогу виявити і розвинути свої творчі інтереси та можливості.

Спрямованість особистості – система мотивів поведінки людини.

Стадійність розвитку колективу – вираження внутрішньої діалектики його становлення, в основу якої покладено рівень взаємовідносин між вихователем і вихованцями, між членами колективу.

Стажування – набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній діяльності або галузі знань.

Статеве виховання – процес оволодіння підростаючим поколінням моральною культурою у сфері взаємин статей, формування у нього потреб керуватися у стосунках осіб протилежних статей нормами моральності.

Стаття – науковий твір невеликого обсягу, розміщений у журналі, збірнику, на сайті.

Стиль авторитарний (від фр. *autoritaire* – владний, лат. *aus-toritas* – влада, вплив) – стиль спілкування, що ґрунтується на беззаперечному підкоренні окремої людини або колективу владній особистості.

Стиль демократичний (від гр. *demokratia* – влада народу, народовладдя) – врахування думки й волі колективу в організації життєдіяльності вихованців.

Стиль ліберальний (від лат. *liberalis* – вільний) – безпринципне байдуже ставлення до негативних дій вихованців, потурання учням.

Стимули – це певні важелі впливу, які викликають дії відповідних мотивів.

Стимулювання – це процес використання різних стимулів для мотивування людей, де стимули виконують роль важелів впливу, викликаючи дію певних мотивів. Стимулювання – один із засобів, за допомогою якого може здійснюватися мотивація діяльності. Стимулювання – це процес зовнішнього впливу на людину для спонування її до конкретних дій.

Сторітеллінг – спосіб передачі інформації через розповідання історій; інструмент, який надихає, мотивує.

Стрес – неспецифічна відповідь організму на впливи шкідливих агентів.

Структура процесу виховання – логічно взаємопов'язані компоненти, які забезпечують процес формування особистості: оволодіння правилами та нормами поведінки, формування почуттів і переконань, вироблення вмінь і звичок у поведінці, практична діяльність у соціальному середовищі.

Структура процесу уміння – низка взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів: сприймання (безпосереднє, опосередковане), розуміння (усвідомлення, осмислення, осяяння), запам'ятовування, узагальнення і систематизація, застосовування, дієва практика як поштовх до пізнання і критерій істинності здобутих знань.

Суб'єкт освітньої діяльності – фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність.

Субкультура молодіжна – культура певного покоління молоді, яка вирізняється спільним стилем життя, поведінки, групових норм, цінностей та інтересів.

Сублімація (лат. sublimatus – піднесення) – психічний процес перетворення й зосередження енергії ефективних прагнень, спрямованих на індивідуальну, соціальну і культурну реальність; за З.Фрейдом, один із видів трансформації лібідо.

Сугестія (лат. suggestio - навіюю) – вплив художньої образності на уяву та почуття реципієнта (того, хто сприймає твір); енергія художнього слова.

Сурдопедагогіка (від лат. surdus – глухий і педагогіка) – галузь педагогіки (зокрема дефектології), що займається проблемами розвитку, навчання та виховання дітей з вадами слуху.

Т

Такт педагогічний (від лат. tactus – дотик, відчуття) – почуття міри, відчуття конкретного стану вихованця, що підказує вихователю найделікатніший спосіб поведінки у спілкуванні з учнями в різних сферах діяльності; вміння обирати найбільш доцільний підхід до особистості в системі виховних взаємин з нею.

Талант (від гр. talanton – вагомість, міра) – сукупність здібностей, які дають змогу отримувати продукт діяльності, що відрізняється новизною, високою досконалістю і суспільною значущістю.

Творче читання - специфічно літературний метод, який полягає в активізації безпосереднього, емоційного, естетичного сприймання твору.

Творчі ігри – ігри, які придумують самі діти, відображаючи у них враження від пізнання навколишнього світу.

Творчість – комплексне явище, зумовлене розмаїттям соціально-психологічних і психолого-фізіологічних передумов. Це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріали та духовні цінності суспільного значення.

Тези (грец. thesis – положення, твердження) – стисло сформульовані основні положення статті, лекції, доповіді.

Тези доповіді (грец. thesis – положення, твердження) – опубліковані до початку наукової конференції матеріали попереднього характеру, де викладено основні положення наукової доповіді (виступу).

Телефонограма – документ, який передається телефоном, фіксується у спеціальній книзі (журналі) і містить розпорядження, інформацію вищих органів.

«Темпус» («Tempus») – міжнародна програма, що діє з 1990 р., спрямована на модернізацію системи вищої освіти в країнах – партнерах ЄС через активізацію співпраці між вищими навчальними закладами.

Тест креативності – сукупність методик для вивчення та оцінювання креативних здібностей особистості. Вивчення факторів креативних досягнень відбувається у двох напрямках: аналіз життєвого досвіду та індивідуальних особливостей особистості та аналіз креативного мислення та його результатів (фактори креативності – швидкість, чіткість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність і конструктивність при їх вирішенні тощо).

Тести (від англ. test – випробування, дослідження) – система формалізованих завдань для виявлення рівня підготовленості учнів (студентів), оволодіння цими знаннями, вміннями, навичками.

Техніка педагогічна (від гр. technike – вправний, досвідчений) – сукупність раціональних засобів та особливостей поведінки вчителя-вихователя, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з окремим учнем чи всім класним колективом відповідно до поставленої мети вихователя і конкретних об'єктивних та суб'єктивних передумов (уміння в галузі культури мовлення; володіння своїм тілом, мімікою, пантомімою, жестами; вміння одягатися, стежити за своєю зовнішністю; дотримання темпу і ритму роботи; уміння спілкуватися; володіння психотехнікою).

Технічні засоби навчання – сучасне обладнання навчального процесу, що дає змогу впливати на зорові, слухові аналізатори учнів, реалізувати принципи

наочності, емоційності в навчанні, посилювати інтерес учнів до навчання з метою підвищення ефективності навчального процесу.

Технології маркетингу – це комплекс прийомів, способів дії та прийняття рішень, які визначають діяльність закладу з управління своєї позиції на освітньому ринку, вибору та досягненню закладом її основних цілей.

Технологія педагогічна – це сукупність форм, методів, способів, прийомів, навчальних та виховних засобів, системно використовуваних в освітньому процесі на основі декларованих педагогічних для психолого-педагогічних установок.

Технологія уроку – система змісту, форм, методів та засобів навчання та виховання щодо конкретної триєдиної мети, яку вчитель реалізує на уроці з урахуванням технічних можливостей, учнівського потенціалу, спрямовує на досягнення певного розвитку школярів.

Тип навчання догматичний – тип, який характеризується такими особливостями: учитель повідомляє учням певний обсяг знань у готовому вигляді без пояснення; учні заучують їх без усвідомлення та розуміння і майже дослівно відтворюють завчене.

Тип навчання пояснювально-ілюстративний – такий тип, який полягає в тому, що вчитель повідомляє учням певний обсяг знань, пояснює сутність явищ, процесів, законів, правил тощо, використовуючи при цьому ілюстративний матеріал; учні мають свідомо засвоїти пропоновану частку знань і відтворити на рівні глибокого розуміння; уміти застосувати знання на практиці.

Тип навчання – спосіб і особливості організації мисленнєвої діяльності людини. В історії шкільництва виділились такі типи навчання: догматичний, пояснювально-ілюстративний, проблемний.

Типологія уроку – класифікація уроків залежно від певних ознак (навчальної мети, етапів пізнання, ступеня сформованості умінь і навичок тощо). Типи уроків розглядають як цілісну систему.

Тифлопедагогіка (від гр. *typhlos* – сліпий і педагогіка) – галузь педагогіки (зокрема дефектології) про особливості виховання й навчання дітей з вадами зору.

Толерантне середовище – такий тип суспільних відносин, коли діє принцип : «Усі різні, але рівні».

Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – у загальному значенні ослаблення чи відсутність можливості реакції на який-небудь несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії, думки, які відрізняються від власних,

а також – особливості поведінки та способу життя інших. Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності та єдності суспільств, особливо тих, які не є гомогенними ні в релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах.

Толкієністи – представники молодіжної романтико-ескейпістської субкультури (англ. - втеча від життя), шанувальники письменника Д.Толкієна (автора «фентезі») і середньовічної холодної зброї; живуть у вигаданому світі та наслідують своїх казкових героїв.

Традиції – форми соціально-культурної наступності, яка орієнтує як на збереження надбань культури, так і на їх відтворення та розвиток.

Трудова книжка – основний документ, що фіксує трудову діяльність робітників, службовців і служить для встановлення загального, безперервного і спеціального трудового стажу.

Трудове виховання – цілеспрямований процес формування у дітей трудових навичок і вмінь, поваги до праці дорослих, звички до трудової діяльності.

У

Українознавство – вивчення культури, побуту, звичаїв українського народу.

Уміння – здатність людини свідомо виконувати певну дію на основі знань, готовність застосувати знання у практичній діяльності на засадах свідомості.

Умовляння – один із прийомів методу переконування, спрямований на попередження навмисних дій вихованця з метою їх гальмування, враховуючи індивідуальні особливості його соціально-психічного розвитку.

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну;

Урок – така організаційна форма навчальної роботи в школі, за якої вчитель у рамках точно встановленого часу з постійним складом учнів одного віку за сталим розкладом вирішує певні навчально-виховні завдання.

Усвідомленість знань – розуміння учнями зв'язків між знаннями, «вбудовування» вивченого в систему.

Успадкування біологічне – процес отримання наступними поколіннями від біологічних батьків через генно-хромосомну структуру певних задатків.

Успадкування соціальне – процес засвоєння дитиною соціально-психологічного досвіду батьків та оточення (мови, звичок, особливостей поведінки, морально-етичних якостей та ін.).

Учитель – це менеджер, який професійно займається управлінською діяльністю, тобто планує, організовує та координує освітній процес.

Учіння – власна навчальна діяльність учня.

Ф

Фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях.

Фактори виховання (від лат. Factor – той, що робить) – об'єктивні та суб'єктивні чинники, які впливають на визначення змісту, напрямів, засобів, методів, форм виховання.

Факультативне заняття – одна із позаурочних форм організації навчання, що проводиться за навчальною програмою (державною або авторською) з групою не менше 15 учнів з періодичністю, яка визначається робочим планом; передбачає поглиблене вивчення дисципліни, вивчення додаткової дисципліни, дисципліни професійної спрямованості або інтегрований курс.

Фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Фантазування – моделювання, компонування у свідомості тієї інформації та чуттєвих вражень, які потрапили до неї з реальної дійсності й оформились у певні поняття та образи.

Фасилітація (від англ. facilitate – допомагати, полегшувати, сприяти) – взаємодія між учасниками навчального процесу, яка базується на засадах гуманізму, толерантності, передбачає нагальний пошук способів і засобів гуманізації навчально-виховного процесу.

Фасилітація в освіті (від англ. facilitate – сприяти, допомагати) – організація освітнього процесу з метою колективного розв'язання проблем у групі, який управляється *фасилітатором* (андрагогом, викладачем). Це водночас процес та сукупність навичок, які дозволяють ефективно організовувати обговорення складної проблеми без зайвих витрат часу та за короткий проміжок часу виконати всі заплановані дії із максимальним залученням усіх учасників освітнього процесу.

Фахова передвища освіта – освіта, що здобувається на основі повної або базової середньої освіти, спрямована на формування та розвиток освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до виконання типових

спеціалізованих завдань у певній галузі професійної діяльності, пов'язаних з виконанням виробничих завдань підвищеної складності та здійсненням обмежених управлінських функцій, що характеризуються певною невизначеністю умов та потребують застосування положень і методів відповідної науки, і завершуються здобуттям відповідної освітньої та/або професійної кваліфікації.

Фетиш (від фр. *fetische* – амулет, чаклунство): 1) неживий предмет, який, на думку віруючих, наділений надприродною магічною силою і слугує об'єктом релігійного поклоніння; 2) предмет сліпого поклоніння.

Фізичне виховання – створення оптимальних умов для забезпечення нормального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, оволодіння знаннями про особливості організму людини, фізіологічні процеси, що протікають у ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання і розвиток його потенційних можливостей.

Філогенез – історичний еволюційний розвиток як окремих видів і систематичних груп організмів, так і органічного світу в цілому.

Форма навчання – дидактична категорія, що означає зовнішню сторону організації навчального процесу; види – індивідуальна, групова, парна, фронтальна, колективна.

Формальна освіта – освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Формальне спілкування – спілкування, зумовлене соціальним статусом партнерів і регламентовано за змістом і формою.

Форми здобуття освіти (від лат. *forma* – зовнішність, устрій) – інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна.

Форми навчання (від лат. *forma* – зовнішність, устрій) – чітко виражена в часі й просторі організація навчальної діяльності учнів, пов'язана з діяльністю вчителя; виділяють індивідуальні, групові, фронтальні, колективні, парні, аудиторні та позааудиторні, класні і позакласні, шкільні і позашкільні форми навчання.

Форми роботи класного керівника (від лат. *forma* – зовнішність, устрій) – чітко виражена в часі й просторі організація виховання учнів, пов'язана з

діяльністю вихователя – індивідуальна, групова, фронтальна, словесна, практична, наочна.

Формувальне оцінювання – допомагає відстежувати особистісний розвиток дитини та хід опанування навчального досвіду як основи компетентності, вибудувати індивідуальну траєкторію особистості.

Формування (від лат. *formo* – утворюю) – одна з основних категорій педагогіки; становлення людини як особистості, яке відбувається в результаті розвитку та виховання і має певні ознаки завершеності.

Формування особистості – процес розвитку людини залежно як від цілеспрямованих впливів, так і різноманітних впливів навколишнього середовища. У сучасній зарубіжній педагогіці перша група дій на людину часто позначається терміном «інтенціональне виховання», друга – «функціональне виховання».

Фронтальна форма навчання – організація навчального процесу, яка передбачає роботу вчителя з усіма учнями в єдиному темпі та із загальними завданнями.

Функції вчителя – загальні напрями діяльності щодо формування особистості учня та розвитку освітнього середовища: виховна (цілеспрямований вплив на особистість та колектив), навчальна (організація учнів і передача їм знань), організаторська (організація дитячих колективів), оберігаюча (охорона загальнолюдських і національних духовних цінностей), інформуюча (поширення педагогічних знань серед батьків, у суспільстві).

Функції класного керівника – забезпечувати умови для всебічного гармонійного розвитку школярів, координувати діяльність усіх вихователів щодо здійснення національного виховання, вивчати індивідуальні особливості учнів класу, організовувати первинний дитячий колектив, турбуватися про зміцнення та збереження здоров'я школярів, формувати навички старанності та дисциплінованості школярів, організовувати позакласну виховну роботу, проводити роботу з батьками, домагатись єдності вимог до вихованців, вести документацію класу.

Функції колективу – організаторська, стимулювальна, виховна.

Функції навчання (від лат. *functio* – виконання, звершення) – функції, які передбачають виконання освітньої, виховної та розвивальної дій.

Функції педагогіки (від лат. *functio* – виконання, звершення) – чітко окреслені напрями й види діяльності, пов'язані із завданнями всебічного гармонійного розвитку особистості.

Функції сім'ї (від лат. *functio* – виконання, звершення) – біологічна (репродуктивна), соціальна, економічна.

Функція (від лат. *functio* – виконання, звершення) – спосіб діяння речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту. Функція сім'ї спрямована на вирішення біологічних (репродуктивних), соціальних та економічних завдань у системі продовження роду.

Фуркація (від лат. *furcatus* – роздільний) – побудова навчальних планів у старших класах загальноосвітніх навчально-виховних закладів за певними профілями – гуманітарним, фізико-математичним, природничим та ін. – з наданням переваги тій чи тій групі навчальних дисциплін.

Х

Хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

Хакери – представники субкультури комп'ютерного покоління, кіберзлочинці, здатні зламати будь-які захисні системи, коди, запустити в систему віруси; виділяють з-поміж себе *ламерів* – тих, що не мають достатніх знань і проводять весь час біля комп'ютера, а також *геймерів* – прихильників екшен-ігор.

Характер людини – сукупність відносно стійких індивідуальних особливостей особистості, які відображають її ставлення до себе та інших, втілюються в типових способах спілкування, поведінки.

Характеристика – документ, у якому в офіційній формі висловлено громадську думку про працівника (учня) як члена колективу і який складається на його вимогу, або письмовий запит іншої установи для подання до цієї установи.

Хрестоматія – навчальне видання літературно-художніх, історичних, наукових, мистецьких чи інших творів або їх частин, які є об'єктом вивчення певної навчальної дисципліни відповідно до офіційно затвердженої навчальної програми.

Ц

Цілісність педагогічного процесу – єдність мети, змісту, методів виховання і навчання, виховання і самовиховання, процесів, етапів, дій.

Ціннісний ідеал особистості – історично обумовлений взірць моральних чеснот і пристойних манер, який впливає на формування поведінки людини.

Цінності моральні загальнолюдські – набуті попередніми поколіннями незалежно від расової, національної чи релігійної приналежності морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки й життєдіяльності окремої людини або певних спільнот.

Цінності моральні національні – історично зумовлені й створені певним етносом погляди, переконання, ідеали, традиції, звичаї, обряди, практичні дії, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, але відбивають певні національні прояви, своєрідність у поведінці та слугують основою соціальної діяльності людей окремої етнічної групи.

Ч

Честь – категорія етики, що характеризує особистість з позиції готовності відстояти, підтримати гідність, репутацію – свою особисту чи колективу, – членом якого вона є.

Ш

Шкільна дезадаптація дитини (франц. des... - роз..., adaptatio – пристосування) – прояв психогенного формування особистості, що зумовлений особливостями її об'єктивного і суб'єктивного статусу в школі та сім'ї і може спричинити порушення навчальної діяльності в майбутньому.

Шкільна модель – модель дошкільного навчального закладу, яка передбачає диференційовану організацію навчально-виховного процесу дітей молодшого, середнього і старшого дошкільного віку у спеціально призначених приміщеннях (класах) дошкільного навчального закладу.

Шкільний обов'язок – покладений державою на юридичних опікунів дітей обов'язок їх навчання, яке починається з певного віку та у визначеному обсязі.

Шкільний семінар – форма заняття, що являє собою групове співробітництво учнів і вчителя з обговорення проблеми, теми та під безпосереднім керівництвом учителя; специфічна форма організації навчально-пізнавальної діяльності, що припускає творче вивчення програмного матеріалу.

Школа авторська – навчально-виховний заклад, діяльність якого ґрунтується на провідній психолого-педагогічній концепції, розробленій окремим авторським колективом.

Школа малокомплектна – школа без паралельних класів з малим контингентом учнів.

Школа опорна – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів, що надає повну загальну середню освіту, забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу, зручне

розташування і забезпечує допрофільну підготовку та профільне навчання, поглиблене вивчення окремих предметів.

Школа-інтернат – в Україні з 1956 року загальноосвітня школа, в якій діти навчаються і живуть. Навчання здійснюється за програмами звичайної школи. Крім учителів, в інтернатах у позаурочний час працюють педагоги-вихователі.

Школи-санаторії – в Україні спеціальні загальноосвітні заклади для хворих і фізично ослаблених дітей, створені для забезпечення одночасного якісного лікування чи реабілітації та навчання.

Школознавство – галузь педагогіки, яка займається дослідженням завдань, змісту і методів управління шкільною справою, системою управління та організації діяльності загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

Шрифт Брайля – рельєфно-крапковий шрифт для написання і читання сліпими, розроблений французом Луїсом Брайлем. В основі шрифту лежить комбінація шести крапок. Цими ж знаками позначаються і букви українського алфавіту з додаванням спеціальних знаків. Різні комбінації шести крапок дають можливість позначати також цифри, розділові знаки, математичні, хімічні й нотні знаки.

Штучний інтелект – образна назва галузі досліджень, що являє собою сукупність різноманітних методів, прийомів і засобів аналізу процесів мислення з метою конструювання технічних систем, спроможних виконувати дії, які традиційно вважаються прерогативою людського мозку.

Штучні знакові системи – системи, яким властиві сконструйовані або взяті з різних галузей знань символи, формули, ноти, графи, знаки для позначення зв'язку та відношень елементів.

Ю

Ювенальна юстиція – сукупність правових механізмів (медико-соціальних, психолого-педагогічних і реабілітаційних процедур і програм, що призначаються для забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх; у вузькому значенні – спеціалізована гілка судової системи, яка займається захистом прав дітей та підлітків.

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) – міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо.

Юннат (юний натураліст) – школяр, який бере участь у позакласній та позашкільній роботі щодо вивчення природи та сільськогосподарських досліджень.

Я

Якість освіти – рівень знань, умінь, розумового, морального і духовного розвитку тих, хто навчається, на певному етапі відповідно до поставлених цілей; рівень забезпечення навчальної діяльності і надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу навчально-виховним закладом.

Я-концепція – відносно стійка, більш-менш усвідомлена система уявлень особистості про себе, яка переживається нею як неповторна і є основою її самовизначення у світі, взаємодії з іншими людьми, ставлення до себе.

Якості вчителя – володіння певними особистими якостями як базою для формування професіоналізму: любов до дітей, почуття національної гідності, чесність, совісність, справедливість, об'єктивність, витримка, стриманість, толерантність, терплячість, організаторські здібності, всебічний розвиток, принциповість і вимогливість, оптимізм, любов до життя, чуйність, гуманне ставлення до людей, творчий склад мислення, тактовність.

Список використаної літератури:

1. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2009.
2. Бондар В.І. Дидактика: Підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. - К.: Либідь, 2005.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб./О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. - К.: Просвіта, 2001.
4. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. посібник.- К.: Либідь, 2005.
5. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2006.
6. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник.- К.: Академвидав, 2002.
7. Глушик С.В., Дияк О.В., Шевчук С.В. Сучасні ділові папери: Навч. посібник.- К.: А.С.К., 2001.
8. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник.- К.: Либідь, 1997.
9. Горюнова Є.О. Євроінтеграція: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2013.
10. Закон України «Про вищу освіту». - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
11. Закон України «Про дошкільну освіту». - Режим доступу: <https://zakon.help/law/2628-III/edition28.09.2017>
12. Закон України «Про освіту». - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
13. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання: Навч. посібник. - К.: Знання, 2006.
14. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник.- К.: Знання-Прес, 2004.
15. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник.- К.: Знання, 2005.
16. Наволокова Н.П., Андрєєва В.М. Практична педагогіка для вчителя. 99 схем і таблиць.- Х.: Основа, 2010.
17. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2008.
18. Палій А.А. Диференціальна психологія: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2010.
19. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2004.
20. Професійний розвиток педагога Нової української школи в умовах формальної і неформальної освіти: збірник спецкурсів: авторський колектив/ загальна ред. проф. Т. М. Сорочан. – К. Київ: Агроосвіта, 218.
21. Руденко Ю.Д. Основи сучасного українського виховання.- К.: В-во О.Теліги, 2003.
22. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька: Навч. посібник.- Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005.
23. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник.- К.: Генеза, 1999.
24. Савчин М.В. Педагогічна психологія: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2007
25. Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2007.
26. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: Навч. посібник.- К.: Вища школа, 2004.
27. Химинець В.В., Химинець О.В. Інновації в дошкільлі. - Ужгород: Інф.-вид. центр ЗІППО, 2011.
28. Хоружа Л.Л. Етичний розвиток педагога: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2012.
29. Чепіль М.М. Порівняльна педагогіка: Навч. посібник.- К.: Академвидав, 2014.
30. Шляхтун П.П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін: Навч. посібник. - К.: Академія, 2011.